

1.01
Prejeto 31. 3. 2015

UDK: 323.28 (497.1:430)"197"

Polona Balantič*

Jugoslavija in mednarodni terorizem v sedemdesetih letih. Dva primera neizročitve teroristov Zvezni republiki Nemčiji

IZVLEČEK

Sredina sedemdesetih let 20. stoletja je prinesla eskalacijo terorizma zahodnonemške urbane gverile. Akcije skupine Rote Armee Fraktion (RAF) so dosegle vrhunec jeseni 1977, ko je prišlo do ugrabitve in umora industrialca Hanns-Martina Schleyerja, ugrabitve letala Lufthanse Landshut in do samomora jedrne skupine prve generacije RAF-a v zaporu Stuttgart-Stammheim. RAF je že od začetka sedemdesetih let tesno sodeloval s palestinskimi teroristi, katerih dejanj Jugoslavija načeloma ni obsojala zaradi želje po ohranjanju dobrih odnosov z arabskimi državami. Ko je septembra 1976 v Beogradu pristalo letalo, na katerem sta bila tedaj najbolj iskani in s palestinsko osvobodilno organizacijo povezan terorist Carlos Šakal in nemški terorist Hans-Joachim Klein, je ZRN zahtevala njuno izročitev. Jugoslovansko vodstvo je izročitev z argumentacijo, da potnika ni sta imenovana terorista, zavrnilo. Podoben scenarij se je zgodil dve leti kasneje, ko so v Jugoslavijo prišli štirje teroristi iz vrst RAF-a, Rolf Clemens Wagner, Brigitte Mohnhaupt, Peter-Jürgen Boock in Sieglinde Hofmann. Tudi tokrat Jugoslavija teroristov ni želela izročiti Zahodni Nemčiji. Kot glavni argument je uporabila obtoževanje Zahodne Nemčije, da ne poskuša zajezi terorističnih in drugih subverzivnih dejanj, ki jih hrvaška politična emigracija usmerja proti predstavnikom Jugoslavije in jugoslovanskim državljanom v Nemčiji. Oba primera sta pomenila začasno poslabšanje odnosov med državama, a zaradi obojestranskih interesov po dobrih bilateralnih odnosih se je situacija hitro umirila. Članek poskuša natančneje razčleniti dogajanje v obeh primerih postanka teroristov v Jugoslaviji in najti razloge za odločitev jugoslovanskega vodstva, da ne izpolni zahodnonemške zahteve po izročitvi teroristov.

Ključne besede: Zvezna republika Nemčija, Socialistična federativna republika Jugoslavija, terorizem, Rote Armee Fraktion (RAF), Carlos Šakal, Helmut Schmidt, Josip Broz-Tito, Stane Dolanc, Rudi Čačinović, Franjo Herljević

* Mag., RTV Slovenija, Uredništvo oddaj o kulturi, Kolodvorska 2-4, SI-1000 Ljubljana; polona.balantic@rtvslo.si

ABSTRACT

YUGOSLAVIA AND INTERNATIONAL TERRORISM IN THE 1970S. TWO CASES OF NON-EXTRADITION OF TERRORISTS TO THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY (FRG)

In the middle of the 1970s the West German urban guerrilla terrorism began to escalate. The actions of the Rote Armee Fraktion (RAF) group culminated in the autumn of 1977 with the kidnapping and murder of the industrialist Hanns Martin Schleyer, hijacking of Lufthansa Landshut airplane, and suicide of the core group of the RAF's first generation in the Stammheim prison in Stuttgart. Since the beginning of the 1970s, RAF had collaborated closely with the Palestinian terrorists, whose acts were, in principle, not condemned by Yugoslavia with the aim of fostering good relations with the Arab countries. When in September 1976 an airplane landed in Belgrade with Carlos the Jackal, at the time the most wanted terrorist connected with the Palestinian Liberation Organisation, and the German terrorist Hans-Joachim Klein on board, the FRG demanded their extradition. The Yugoslav leadership refused the extradition claiming that the passengers were not the said terrorists. Similar events took place two years later, when four RAF terrorists - Rolf Clemens Wagner, Brigitte Mohnhaupt, Peter-Jürgen Boock and Sieglinde Hofmann - arrived to Yugoslavia. Once again Yugoslavia refused to extradite them to the West Germany. This refusal was substantiated with the accusations that the West Germany had not taken measures to repress the terrorist and other subversive actions of the Croatian political emigration aimed at the representatives of Yugoslavia and Yugoslav citizens in Germany. Both cases resulted in a temporary deterioration of the relationship between the two states, but the situation normalised promptly, as both sides were interested in maintaining good bilateral relations. The aim of this article is to analyse the events in both cases of the terrorists staying in Yugoslavia, and to discover the reasons behind the Yugoslav leadership's decision to deny the West Germany's demands for the extradition of the terrorists.

Keywords: Federal Republic of Germany, Socialist Federative Republic of Yugoslavia, terrorism, Rote Armee Fraktion (RAF), Carlos the Jackal, Helmut Schmidt, Josip Broz-Tito, Stane Dolanc, Rudi Čačinović, Franjo Herljević

Nemška jesen '77

»In vendar lahko rečemo: Tako in tako smo se odločili, tako smo iz tega in tega razloga ravnali. Za vse to odgovarjamo.«¹ To je 20. oktobra 1977 v izjavi za javnost povedal kancler Zvezne republike Nemčije (v nadaljevanju ZRN) Helmut Schmidt. Izjava je sledila trem dogodkom, ki skupaj sestavljajo vrhunec tako imenovane nemške jeseni oziroma pomenijo zgoščen vrh zahodnonemške politično-kriminalne tragedije o terorizmu urbane gverile sedemdesetih let. Ti trije dogodki so bili usmrtevi ugrabljenega vodje združenja delodajalcev in vplivnega menedžerja Hannsa-Mar-

¹ Christian Hacke: Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Von Konrad Adenauer bis Gerhard Schröder. Berlin 2004, str. 169.

tina Schleyerja, s katero je druga generacija teroristov iz vrst RAF-a nakazala, da bodo njene akcije bolj krute od akcij prve generacije; spektakularna rešitev talcev iz letala Lufthanse Landshut, ki so jo na letališču v Mogadišu izvedli pripadniki specialne zahodnonemške protiteroristične enote GSG-9 (Grenzschutzgruppe 9); in kolektivni samomor Andreea Baaderja, Jana Carla Raspeja, Gudrun Ensslin in Irmgard Möller², torej jedrne skupine prve generacije RAF-a, v zaporu Stuttgart-Stammheim. Vsi trije dogodki so bili povezani, saj sta bila ultimata »Komanda Siegfried Hausner«, ki je stal za ugrabitvijo Schleyerja, in Komanda mučenice Halimeh, ki je vodil operacijo Kofre Kaddum oziroma ugrabitev letala Landshut na letu iz Palme de Mallorce proti Frankfurtu na Majni, identična. Zahtevala sta osvoboditev enajstih zaprtih teroristov RAF-a in izpustitev dveh palestinskih upornikov iz turških zaporov ter več milijonov ameriških dolarjev gotovine. In vsi trije dogodki so svoj epilog doživeli 18. oktobra 1977.

Ta dan je bil eden od najbolj čustveno nabitih v celi politični karieri Helmuta Schmidta. Novice o tragediji v Stuttgart-Stammheimu se je kasneje spominjal tako: »Bilo je, kot bi me nekdo tresčil z gorjačo. Ravno smo izbojevali velik uspeh, in potem ta udarec pod pas. Kot bi nam nekdo spodmaknil tla pod nogami. Po polnoči sicer ni bilo nikakršnega velikega slavlja, bolj je šlo za to, da smo končno lahko globoko vdihnili. Vsak je na svoj način reagiral na razbremenitev; jaz sem celo potočil nekaj solz - in potem čez sedem ur to ...«³ Nemška jesen je bila tudi potrditev analize mednarodnega terorizma, ki jo je nemško zunanje ministrstvo pripravilo prejšnje leto in v kateri najdemo pomenljiv zapis: »ZRN je tako notranje- kot zunanjepolitično še posebej prizadeta zaradi terorizma. Nemci so nadproporcionalno zastopani med storilci v mednarodnem terorizmu in izkazujejo se kot še posebej nevarni.«⁴

Oktobrski dogodki so veliko prispevali k temu, da Helmuta Schmidta kot kanclerja označujejo za kriznega menedžerja⁵ in za kanclerja, v čigar karieri manjka po-

² Irmgard Möller, ki naj bi si po uradnem poročilu življenje poskušala vzeti s štirikratnim vbodom v srce, je sicer preživela in njene izjave o dogajanju v tej noči so veliko prispevale k teoriji, da je bila četrterica umorjena in da je bila teza o samomoru izmišljotina.

³ Stefan Aust: *Der Baader-Meinhof-Komplex*. München 1998 (dalje Aust, *Der Baader-Meinhof-Komplex*), str. 578.

⁴ Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PAAA), fond B 150: *Aufzeichnung des Ministerialdirektoren Pfeffer*, 14. 9. 1976.

⁵ Naziv krizni menedžer si sicer Helmut Schmidt prisluži že leta 1962, ko je kot senator za notranje zadeve mesta Hamburg pravzaprav prekorščil svoja pooblastila, a prav zato izvrstno izpeljal krizno akcijo med katastrofalnimi poplavami, zaradi katerih je v noči s 16. na 17. 2. 1962 izgubilo življenje 287 ljudi. Ko je namreč Schmidt v tej noči prejel obvestilo, da se je nivo Labe dvignil na 5,7 metra (najvišji nivo od začetka merjenja višine reke), in ko je bila v več predelih mesta prekinjena oskrba z vodo, plinom in elektriko, je namreč Schmidt, čeprav je bil nosilec civilne funkcije, prevzel komando nad vojsko v Hamburgu in okolici. Vojakom in predvsem pilotom helikopterjev je ukazal, da pomagajo reševati ljudi, ujete na strehah svojih hiš. Schmidtova akcija je bila pravno sporna, vendar pa dejansko ni bilo nobenega zakonskega določila, ki bi izrecno prepovedovalo njegov prevzem nadzora nad vojsko. Kasneje je Schmidt pojasnil: »Nisem ravnal proti zakonu, je pa res, da tudi ni zakona, ki bi eksplicitno kril moja dejanja, ampak drugače ni šlo.« Podrobneje o prvi akciji Schmidta kot 'kriznega menedžerja' v: Gunter Hofmann: *Willy Brandt und Helmut Schmidt. Geschichte einer schwierigen Freundschaft*. München 2012, str. 96-98.

zitivni vrhunec. Obenem so oktobrski dogodki izkaz ene ključnih potez systemskega okolja, znotraj katerega je kot kancler deloval Schmidt. To je bila kompleksnost pojma varnost in njenega zagotavljanja. Vojaškemu in političnemu vidiku varnosti se prav v sedemdesetih pridružita še ekonomski vidik (predvsem po prvi naftni krizi leta 1973 in energetske krizi) in pa boj proti terorizmu, saj se prav v tem obdobju razvije moderni mednarodni terorizem. Oboje se odrazi tudi na agendi Organizacije združenih narodov, ki jo sredi sedemdesetih zaznamuje ukvarjanje z obema omenjenima problemoma. Tudi dogodki 18. oktobra so nemudoma sprožili odziv v New Yorku. Tako je že naslednji dan generalni sekretar OZN Kurt Waldheim na tiskovni konferenci pozval k čim hitrejšemu obravnavanju nemške pobude za oblikovanje konvencije proti jemanju talcev. Obenem se je zavzel tudi za to, da bi v šestem, torej v pravnem odboru OZN, sprejeli 'močno' resolucijo, ki bi poleg načrtovane konvencije vsebovala tudi poziv k pristopu k ratifikaciji konvencij mednarodne organizacije za civilno letalstvo (ICAO) o varnosti v civilnem letalskem prometu⁶, vlade pa je pozval, da bi tudi same sprejele močne ukrepe za boj proti terorizmu. Sklenil je, da »mora priti do kodifikacije ukrepov za zaježitev jemanja talcev in ugrabljanja letal v mednarodnopravno obvezujočih pravnih inštrumentih.«⁷

Vsa ta vprašanja, predvsem pa boj proti mednarodnemu terorizmu, s katerim se ZRN kmalu po sprejemu v OZN leta 1973 poskuša profilirati kot odgovorna članica mednarodne skupnosti, so zaznamovala tudi odnose med ZRN in Socialistično federativno republiko Jugoslavijo v sredini sedemdesetih let. Nemška jesen se je zgodila prav med dogodkoma, ki sta bila povezana z nekaterimi ključnimi akterji mednarodnega terorizma in ki sta začasno močno obremenila odnose med državama. Šlo je za domneven postanek Iliča Ramireza Sancheza, bolj znanega kot Carlos Šakal, v družbi z nemškim teroristom Hansem-Joachimom Kleinom v Beogradu septembra 1976, in za odločitev vodstva SFRJ, da Zahodni Nemčiji ne preda štirih teroristov druge generacije RAF (Rolf Clemens Wagner, Brigitte Mohnhaupt, Peter-Jürgen Boock in Sieglinde Hofmann), ki so maja 1978 v Jugoslavijo prišli iz Bol-

⁶ Kot je v nemško zunanje ministrstvo poročal veleposlanik ZRN pri OZN Wechmar, je po ugrabitvi Lufthansinega letala Landshut mednarodno združenje pilotov zagrozilo s stavko, če ne bo prišlo do sklica izrednega zasedanja Generalne skupščine OZN. Zato je generalni sekretar Waldheim izrazil upanje, da bo namig za pospešitev razprave v 6. odboru in v GS pilote odvrnil od stavke, ki bi prinesla hudo finančno škodo vrsti letalskih družb. - Povzeto po: PAAA, fond B 1 (ZA), Bd. 178705: Fernshreiben Nr. 2578, 19. 10. 1977. Ukrepi za varnost letalskega prometa in predvsem ukrepi za zaščito potnikov in letalskega osebja so bili od leta 1970 naprej ena glavnih tem na zasedanjih ICAO. Samo v letih 1969 in 1970 je bilo namreč 118 primerov nezakonite prisvojitve civilnega letala in 14 incidentov sabotaže in oboroženega napada na civilno letalo in njegovo osebje. Zato je v naslednjih letih tudi prišlo do sprejetja niza konvencij, ki naj bi zagotovile večjo varnost v civilnem letalstvu. To so bile haaska konvencija o boju proti nezakonitemu zavzemanju letal iz leta 1970 (v veljavo je stopila 14. 10. 1971), montrealska konvencija za boj proti nezakonitim dejanjem, usmerjenim proti varnosti letalskega prometa iz leta 1971 (v veljavi od 26. 1. 1973) in pa protokol k montrealski konvenciji, ki se zavzema za boj proti nezakoniti nasilnim dejanjem na mednarodnih civilnih letališčih iz leta 1971. - Povzeto po: Legal Instruments related to Aviation Security. Dostopno na: The Postal History of ICAO: http://www.icao.int/secretariat/PostalHistory/legal_instruments_related_to_aviation_security.htm, 1. 1. 2015.

⁷ PAAA, fond B1 (ZA), Bd. 178705: Fernshreiben Nr. 2571, 19. 10. 1977.

garije, ampak da jih razglasi za persone non grata in jim dovoli odhod v državo po njihovi izbiri. Oba dogodka, skupaj z razpravo o morebitnem sprejemu konvencije proti zajemanju talcev, ki jo iniciira ZRN, osvetlujeta pozicijo Jugoslavije v prizadevanjih za izkoreninjenje ali vsaj omejitev fenomena mednarodnega terorizma. Na osnovi dokumentov o obeh aferah, ki sem jih našla v političnem arhivu nemškega zunanjega ministrstva v Berlinu, bom zato poskušala razložiti odločitev Jugoslavije, da kljub velikemu pomenu, ki jih je dobrim odnosom z ZRN pripisovalo jugoslovansko vodstvo, ne ustreže zahtevam ZRN po izročitvi tako Carlosa Šakala in Hannsa-Joachima Kleina leta 1976 kot tudi četverice Wagner, Mohnhaupt, Boock, Hofmann dve leti kasneje.

Moderni terorizem in ideološka umestitev zahodnonemškega terorizma

V literaturi o terorizmu se kot rojstni datum modernega terorizma največkrat navaja 22. julij 1968. Tega dne so trije oboroženi palestinski teroristi, pripadniki Ljudske fronte za osvoboditev Palestine (PFLP), ene od šestih skupin, ki so sestavljale Palestinsko osvobodilno organizacijo (PLO), ugrabili letalo izraelske letalske družbe El Al na letu iz Rima v Tel Aviv. Letala so teroristi sicer ugrabljali že prej in samo leta 1968 je bil to že dvanajsti takšen incident. Vendar pa je bila julijska ugrabitev drugačna od prejšnjih in je napovedala nov model teroristične akcije, ki je zaznamoval strukturo delovanja teroristov, urbanih gverilcev in nacionalnih osvobodilnih gibanj (razprava o distinkcijah in sorodnostih med vsemi tremi pojmi je močno vplivala na neučinkovitost mednarodnega boja proti terorizmu v okviru OZN - o tem sledi več v nadaljevanju) v sedemdesetih letih.

Prvič, drugačen je bil namen ugrabitve. Namen ni bila le preusmeritev leta, kar se je dogajalo od leta 1959, ko so teroristi ali revolucionarji ugrabljali letala, ker so potrebovali prevozno sredstvo. Tokrat je bila ugrabitev politična izjava. Teroristi so letalo družbe El Al ugrabili z namenom izražanja zahteve po zamenjavi potnikov, ki so jih držali kot talce, za palestinske teroriste, zaprte v izraelskih zaporih. Nadalje je bilo drugače kot pri prejšnjih ugrabitvah, kjer državno poreklo letala ni bilo pomembno, zdaj je bilo namenoma izbrano letalo izraelske nacionalne letalske družbe: šlo je za napad na enega od nacionalnih simbolov Izraela. Tretjič, teroristi so z ustvarjanjem krizne situacije prisilili Izrael v direktne pogovore z njimi. Izrael je namreč prej zavračal vsak neposreden dialog s predstavniki palestinskih osvobodilnih organizacij, tokrat pa bi zavrnitev dialoga vodila k uničenju letala in k smrti vseh oseb na letalu; torej h katastrofi, odgovornosti, za katero Izrael ni želel tvegati. In četrtič, ugrabitev letala je bila način za ustvarjanje velikega medijskega dogodka, ki je na boj teroristov preusmeril pozornost svetovne javnosti. Ali kot je je Zehdi Labib Terzi, glavni opazovalec PLO v OZN, v intervjuju leta 1976 rekel: »Prvih nekaj ugrabitev je prebudilo zavest sveta in naredilo veliko večji vtis na medije in svetovno javno mnenje kot pa 20 let prosjačenj pri OZN-u.«⁸ Eden od ustanoviteljev PFLP dr. George Habash pa je

⁸ Bruce Hoffman: *Inside Terrorism*. New York 1998 (dalje Hoffman, *Inside Terrorism*), str. 68.

leta 1970 v nekem intervjuju povedal: »Ko ugrabimo letalo, ima to večji učinek, kot če bi ubili sto Izraelcev v boju.«⁹ In še: »Desetletja svetovno javno mnenje ni bilo niti za niti proti Palestincem. Preprosto so nas ignorirali. Zdaj svet vsaj govori o nas.«¹⁰

V novem svetu telekomunikacij in avdiovizualnih medijev, predvsem pa hipnega televizijskega prenosa, so marginalne skupine, ki so sicer za svoj politični boj le stežka mobilizirale množično podporo, spoznale propagandno moč spektakularnih terorističnih napadov na simbolične tarče.¹¹ To je do izraza prišlo tudi v kontekstu zahodnonemškega terorizma oziroma radikaliziranih skupin urbane gverile, od katerih je kolektivni nemški spomin najbolj neizbrisno zaznamovala skupina Rote Armee Fraktion, čeprav sta istim ciljem in pogosto z nič manj radikalnimi prijemi sledili tudi skupini Gibanje 2. junij in Revolucionarne celice. Poleg tega je obstajala tudi neposredna vez med Palestinci in RAF-ovci, saj so nekateri od slednjih na prehodu šestdesetih v sedemdeseta v palestinskih taborih prestali trening oziroma izobraževanje v spretnostih, ki jih mora obvladati vsak terorist. O tem dogodku je verjetno največji strokovnjak za študije terorizma David C. Rapoport pisal kot o inavguralnem dogodku sodobnega mednarodnega terorizma: »Treniranje bodočih RAF-ovcev pri Palestincih je bil verjetno prvi primer v zgodovini, ko je ena teroristična skupina izurila drugo.«¹² Od takrat naprej so obstajali teroristi, ki so potovali od države do države, da bi izvajali teroristična dejanja.

V ozadju mnogih tovrstnih dejanj je vsaj do konca v tem članku obravnavanega obdobja stala palestinska teroristična mreža in neodvisnost drugih skupin je bila pogosto navidezna. Ali kot se v intervjuju, ki ga je dal kmalu po izstopu iz vrst teroristov in obenem tudi kmalu po napadu na OPEC, spominja nemški terorist Hanns-Joachim Klein: »Problematično je, da zatrjujejo, da so avtonomni, ampak niso. Vsakič so bili odvisni od Wadija Haddada in njegove skupine¹³. Za vsako akcijo v podpori osvoboditve zapornikov iz vrst gverile so bili odvisni od drugih, ker so potrebovali države, v katerih so lahko našli zatočišče. Odvisni so bili tudi, ko je šlo za denar in orožje. Vse to je imelo svojo ceno: sodelovanje članov nemške gverile v akcijah drugih skupin. Ker Haddad za svoje akcije potrebuje ljudi, ki niso Arabci.«¹⁴ Te (so)

⁹ Prav tam, str. 70.

¹⁰ Prav tam, 70, 71.

¹¹ Bruce Hoffman v svoji zgodovinski študiji terorizma navaja dva paradigmatka primera 'igranja' teroristov z mediji. Prvi primer je bila zasedba OPEC-a in ugrabitev ministrov na Dunaju decembra 1975, ko je vodja teroristične akcije Carlos Šakal čakal, da so prišle televizijske ekipe s kamerami in je šele potem s talci dramatično pobegnil iz stavbe. Štiri leta kasneje v Teheranu pa je tiha množica pred ambasado ZDA, v kateri je bilo 52 talcev, nenadoma oživila, ko je prišla kanadska TV. Takoj ko so se prižgale kamere, je množica začela kričati: Smrt Carterju! Dvigali so pesti in sežigali ameriške zastave. Ko je bilo snemanja konec, so se umirili, 'predstava' pa se je ponovila za snemanje prispevka za francosko govoreče Kanadčane. Tedaj je množica vpila: Mort a Carter! - Hoffman, *Inside Terrorism*, str. 142.

¹² David C. Rapoport: *The International World As Some Terrorists Have Seen It: A Look at a Century of Memoirs*. V: *Terrorism: Critical Concepts in Political Science*. London-New York 2006, str. 45.

¹³ Wadi Haddad je bil eden od ustanoviteljev PFLP, bil pa je tudi posrednik med nemškimi teroristi in palestinskim terorističnim omrežjem.

¹⁴ Hanns-Joachim Klein. V: Jean Marcel Bougureau: *The German Guerilla: Terror, Reaction, and Resistance* (eBook). Hastings 2013 (dalje Bougureau, *The German Guerilla*), lokacija 586.

odvisnosti oziroma prepleta palestinskega in zahodnonemškega terorizma se je svet najprej zavedel ob eni najbolj odmevnih in tudi simbolno najbolj tragičnih terorističnih akcij zgodnjih sedemdesetih let. To je bil napad skupine Črni september na izraelske športnike na poletnih olimpijskih igrah v Münchnu leta 1972. Čeprav je ime operativcev namigovalo, da gre zgolj za palestinsko akcijo, saj se je navezovalo na tragični jordanski obračun s Palestinci septembra 1970, pa so zahteve teroristov razkrile mednarodno naravo akcije. Teroristi so namreč v zameno za izpustitev talcev zahtevali izpustitev v izraelskih ječah zaprtih 236 Palestincev, pa tudi 5 drugih teroristov, ki so bili zaprti v ZRN, vključno z Andreasom Baaderjem in Ulrike Meinhof, ustanoviteljema RAF-a. Obenem pa so za sebe zahtevali tudi varen odhod v katero koli arabsko državo, razen v Libanon ali Jordanijo.¹⁵

Da je bil terorizem nemških urbanih gveril internacionalen tudi že v samem ideološkem jedru, bo prikazano v kratkem historiatu RAF-a v nadaljevanju. Glede na teorijo terorizma kot sociološko-političnega fenomena pa je treba še omeniti, da se terorizem RAF in drugih dveh skupin zahodnonemškega terorizma uvršča v kategorijo revolucionarnega levičarskega terorizma. V tem gre pravzaprav za nadaljevanje linije teorije in akcije, s katero se zgodovina terorizma pravzaprav začne. Nemški teroristi so nasledniki tipa, ki ga je francoski politični filozof Alexis de Tocqueville glede na Francosko revolucijo in delovanje novih profesionalnih revolucionarjev, katerih imaginarij se je prav tako napajal pri idealih Francoske revolucije, opisal tako: »Novi človeški tip, ki ga je oblikovala totalna revolucija in ki mu je usojeno, da bo igral veliko vlogo v politiki 19. in 20. stoletja. Profesionalni revolucionar obljublja, da bo doktrino svojega gibanja realiziral kot idealni tip. Cena, ki jo za to zahteva, je absolutna poslušnost njegovih sledilcev in ekskluzivna pravica do govora v njihovem imenu.«¹⁶ Nadalje je Tocqueville razvil argumentacijo, ki zelo spominja na argumentacijo zagovora terorizma osvobodilnih gibanj v sedemdesetih letih, ki je preprečevala sprejetje kakršne koli splošne in obenem pravno zavezujoče konvencije o boju proti terorizmu: »Do nekega dne je veljalo, da je tiranija ostudna v vsaki obliki, v kateri se pojavi. Sedaj smo odkrili, da obstajajo legitimne tiranije in sveta krivična dejanja, če se jih izvaja v imenu ljudstva.«¹⁷ Zelo podobno misel je med termidorjem Francoske revolucije razvil Robespierre, ki je tudi sicer stal na čelu režima, ki je v (državno institucionaliziranem) terorju videla mehanizem za zavarovanje pridobitev revolucije in za zavarovanje sistema, ki je za revolucionarje pomenil napredek k večji humanosti

¹⁵ Komunikacije, ki so ga je Črni september objavil ob akciji v Münchnu in katerega avtorstvo pripisujejo dr. Georgeu Habashu, je dokaz tedanjega prepričanja Palestincev, da lahko teroristični napadi kot veliki medijski dogodki prispevajo k napredku njihovega boja: »Po naši oceni in z ozirom na rezultat, nam je uspel eden največjih dosežkov palestinskih komandov. Niti bomba v Beli hiši, niti mine v Vatikanu, niti smrt Mao Cetunga, niti potres v Parizu ne bi mogle tako odmevati v zavesti ljudi, kot je odmevala akcija v Münchnu. Olimpijada pritegne zanimanje ljudi bolj kot kar koli drugega. Izbira olimpijskih iger je bila iz propagandnega vidika 1000-odstotni uspeh. Bil je, kot bi ime Palestina napisali na goro, ki jo lahko vidite z vseh koncev sveta.« - Citirano po: Hoffman, *Inside Terrorism*, str. 74.

¹⁶ Alexis de Tocqueville. V: Zeev Ivianski: *The Terrorist Revolution: Roots of Modern Terrorism*. V: *Terrorism: Critical Concepts in Political Science*. London-New York 2006, str. 129.

¹⁷ Prav tam.

in demokraciji. Robespierre je tako razvil formulacijo, za katero si lahko predstavljamo, da bi jo lahko izgovorili tudi Andreas Baader in njegovi somišljeniki v vrstah RAF: »Krepost, brez katere je teror zlo, teror, brez katerega je krepost nemočna.«¹⁸ Tudi sicer je sistem *régime de la terreur* proizvedel eksegezo terorja, ki je spominjala na manifeste sodobnih revolucionarnih in levičarskih terorističnih organizacij. Kot primer lahko navedemo še en Robespierrov zapis iz leta 1794: »Želimo si ureditev /.../, v kateri bodo umetnosti okras svobode, ki jim zagotavlja plemenitost, in v kateri bo trgovina vir bogastva za množice in ne le monstrozno obilje peščice družin. /.../ Za to deželo si želimo moralo namesto sebičnosti, poštenost in ne le 'časti', načela namesto golih navad, dolžnost in ne le spodobnosti, razmah razuma namesto tiranije mode, posmeh grešnosti in ne prezir do nesrečnih.«¹⁹ Teror in terorizem sta negativen prizvok dobila šele v obdobju restavracije po koncu francoske revolucije, teror kot sredstvo politike pa je dokončno oblatil Edmund Burke v svoji analizi francoske revolucije, ko ga je razkrinkal kot kriminalno metodo izrabe oblasti in ko je pisal o »tisočih tistih peklenskih psov, ki se imenujejo teroristi.«²⁰ V kontekstu instrumentalizacije izraza teror(izem) v političnih bojih, povezanih s francosko revolucijo, je prišlo tudi že do razumevanja možnosti uporabe terorističnega dejanja kot odmevnega dejanja, ki množice opozori na cilj revolucionarjev, in je obenem izhodišče za rekrutacijo soborcev in tudi za definiranje konkretnega političnega programa. Tako je Carlo Pisacane, eden prvih italijanskih socialističnih političnih mislecev in profesionalni revolucionar, povezan z Giuseppejem Mazzinijem in njegovimi somišljeniki, domnevno prvi uporabil izraz 'propaganda dejanj'.²¹

Prvi teroristi, ki so sledili levičarskim političnim idealom, in ki so že prepoznali potencial medijev za služenje njihovim namenom, pa so bili ruski revolucionarji iz gibanja Narodna Volja in anarhisti. Predvsem po letu 1870, ko so v delo tiskarn vpeljali električni tok, in ko je izum tiskanja na obe strani pol papirja omogočil zelo hitro tiskanje svežih novic, obenem pa pocenil tiskanje, so ruski anarhisti začeli načrtno pripravljati akcije, o katerih bi lahko poročali časopisi.²² Po ustanovitvi Sovjetske zveze terorizem z revolucionarno konotacijo zatone in v diskurzu o terorizmu prevladajo razprave o državnem in institucionaliziranem terorizmu, ki ga veliki totalitarni sistemi izvajajo nad svojim prebivalstvom in nad prebivalstvom na okupiranih ozemljih; tu gre seveda za diskurz o državnem terorizmu nacističnih in fašističnih režimov ter stalinizma.

Terorizem z revolucionarno konotacijo, ki je bil do vzpona religijsko motiviranega terorizma v zadnjih desetletjih tudi prevladujoč, se ponovno pojavi po drugi

¹⁸ Maximilien Robespierre. V: Hoffman, Inside Terrorism, str. 16.

¹⁹ Maximilien Robespierre. V: R. R. Palmer: The Age of the Democratic Revolution, vol 2, The Struggle. Princeton 1970, str. 124.

²⁰ Hoffman, Inside Terrorism, str. 17.

²¹ Pisacane je izraz razložil tako: »Ideje se razvijajo iz dejanj in ne obratno, prav tako pa tudi ljudje ne bodo svobodni, ko bodo izobraženi, ampak bodo možnost za izobraževanje dobili šele, ko bodo svobodni.« - Carlo Pisacane. V: The Anarchist Reader. Waukegan-Illinois 1986, str. 43-44.

²² Povzeto po Hoffman, Inside Terrorism, str. 136.

svetovni vojni, in sicer najprej v povezavi z antikolonialističnimi gibanji in z njimi povezanimi nacionalnimi osvobodilnimi gibanji, ki so se v štiridesetih in petdesetih letih zoperstavila kolonialnim oblastem v Aziji, Afriki in na Bližnjem vzhodu. V tem obdobju se tudi uveljavi izraz borci za svobodo, ki politično legitimnost črpajo iz ustanovne listine Organizacije združenih narodov mednarodnopravno kodificirane načela samoodločbe. Argumentacijo v korist legitimnosti teh gibanj izvrstno demonstrira izsek iz govora Jaserja Arafata v generalni skupščini leta 1974, ko so države članice OZN palestinskemu osvobodilnemu gibanju priznale status opazovalke v OZN: »Razlika med revolucionarjem in teroristom je v vzroku njegovega boja. Ker kdor koli ima pošten razlog in se bori za svobodo in osvoboditev svoje dežele izpod oblasti okupatorjev, priseljencev, kolonialistov, ne more biti imenovan terorist, ker potem bi morali tudi ameriške staroselce v njihovem boju proti britanskim priseljencem imenovati teroriste; evropsko odporniško gibanje proti nacistom bi tudi bilo terorizem; boj azijskih, afriških in latinskoameriških ljudstev, bi prav tako bil terorizem in mnogi od vas v tej dvorani bi bili teroristi. Gre za pravičen boj, ki sta ga blagoslovili tudi ustanovna listina Združenih narodov in univerzalna deklaracija človekovih pravic.«²³ Da gre za pravičen boj, pri katerem je uporaba nasilja le nujnost in zadnji izhod, je želel Arafat podčrtati z znamenitim zaključkom govora: »Danes sem prišel z oljčno vejo v eni in s puško borca za svobodo v drugi roki. Ponavljam: ne dovolite, da bi oljčna veja padla iz moje roke.«²⁴

Argumentacijski arzenal nacionalnih osvobodilnih gibanj pa se je v šestdesetih letih 'ujel' s teorijo, na kateri so se oblikovala protestna (študentska in kontrakulturna) gibanja šestdesetih let. Ta so bila na ozadju marksizma-leninizma(-maoizma) podobno kot dekolonizacijska gibanja usmerjena proti temu, kar so imenovali neoimperialistična politika ZDA, njihovih partnerjev in vazalov. To pa je bilo tudi idejno ozadje vzpona zahodnonemške urbane gverile (glej naslednje poglavje).

Umestitev zahodnonemškega terorizma v zgodovinsko linijo levičarskega terorizma z zgodovinskimi izvori v francoski revoluciji je pomembna tudi za razumevanje (vsaj izhodiščne) politike izbiranja žrtev s strani RAF-ovcev in drugih zahodnonemških terorističnih skupin. Najbolj zgovorna je morda izjava, ki jo je Andreas Baader kot komentar ugrabitve Lufthansinega letala Landshut dan pred svojo smrtjo v zaporu Stuttgart-Stammheim dal ministerialnemu direktorju na notranjem ministrstvu dr. Hegelauu: »RAF je to obliko terorizma do sedaj odklanjal.«²⁵ Niso jemali civilistov za talce in to še vedno zavračajo. RAF je za talce jemal simbolne žrtve in najbolj brutalne oblike napadov so tudi vedno bile usmerjene proti simbolom sistema, proti kateremu so se borili. To je bilo tradicionalno značilno tudi za druge primere levičarskega revolucionarnega terorizma in zaradi izogibanja nedolžnim žrtvam je Baa-

²³ Govor Jaserja Arafata v generalni skupščini OZN, 13. 11. 1974. Dostopno na: Speech by Yasser Arafat (Le Monde diplomatique): <http://www.monde-diplomatique.fr/cahier/proche-orient/arafat74-en, 2. 1. 2015>.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Aust, Der Baader-Meinhof-Komplex, str. 561.

der dejavnost RAF razločeval od terorizma.²⁶ Ko ga je dr. Hegelau vprašal, kje se po njegovem mnenju začne terorizem, je Baader glede na primer Landshut odgovoril: »Pri tej obliki terorističnega nasilja nad civilisti. To ni nikoli bila stvar, katere dolgoročni cilj je neka oblika politične organizacije. To lahko vsak preveri v naših tekstih. V primerjavi s tem, kar se zdaj dogaja, je RAF vodil zmerno politiko.«²⁷ Obenem pa je Baader, ki je bil v zaporu že od julija 1972, v tem svojem zadnjem pogovoru z uradnimi predstavniki države, proti kateri se je RAF boril, opozoril na možnost stopnjevanja nasilja in brutalnosti delovanja naslednjih generacij RAF: »Brutalnost je posledica delovanja države. Letalo so ugrabili ljudje iz druge, tretje ali četrte generacije. Tudi ugrabiteljev Schleyerja, katere sedaj iščete, osebno ne poznamo več. Ko Zvezni kriminalni urad trdi, da smo akcije vodili iz zapora, to drži kvečjemu v smislu ideologije. Oboroženi boj se je internacionaliziral. /.../ Lahko vam zatrdim, da se zaporniki, če jih izpustite, ne bodo več vrnili v ZRN, bodo pa boj proti tej državi nadaljevali v okviru mednarodnih osvobodilnih gibanj, in sicer s kampanjami. Domneva, da bi se še naprej borili kot mednarodni teroristi, je absurda. Mednarodni terorizem ni perspektiva RAF.«²⁸

Zahodnonemška urbana gverila ali terorizem RAF

Za rojstni dan RAF velja 14. maj 1970, ko je Andreas Baader s pomočjo Ulrike Meinhof in še nekaj sodelavcev prve generacije RAF pobegnil s prestajanja zaporne kazni. Baaderja so na zaporno kazen obsodili zaradi podtaknitve požarov v dveh veleblagovnicah v Frankfurtu na Majni, kar naj bi bil protest proti vojni v Vietnamu in nemški asistenci ZDA pri njenem izvajanju. To, kako centralna je bila vojna v Vietnamu za nastanek zahodnonemške urbane gverile iz procesa radikalizacije izvenparlamentarne opozicije in protestnega gibanja, ki se je iz zametkov v demonstracijah za državljanske pravice Afroameričanov v ZDA hitro preselilo v Zahodno Evropo, potrdi pričevanje nekdanjega terorista Hannsa-Joachima Kleina. Klein je v bližino RAF prišel kot član Rdeče pomoči za zaprte člane prve generacije RAF in kot voznik Jeana-Paula Sartra, ki je leta 1974 obiskal Andreasa Baaderja v Stuttgart-Stammheimu. O svoji politizaciji preko spremljanja dogajanja v Vietnamu pa je povedal: »Zame to ni bilo le mednarodno vprašanje, ampak tudi notranji problem. Letala B52 so se na poti iz Vietnama ustavljala v Wiesbadnu. Čeprav moralnega in političnega vidika tu ne moremo razlikovati, je to name bolj vplivalo v smislu morale. Krivica, ki sem jo občutil, me je spominjala na občutke ob branju romana, v katerem je Karl May opisal iztrebljanje Indijancev. V tistem času je bil vsakdo, ki je na cesti protestiral proti temu genocidu, že terorist. V časopisih nas je Springer napadal z znamenito

²⁶ V RAF filozofiji, ki je bila razložena v pamfletu *Sur la Conception de la Guerilla Urbaine* je prva generacija RAF-a pisala: »Načeloma ne streljamo, smo pa streljali v Berlinu, Nürnbergu ali Frankfurtu. To ni bila posledica neučakanosti ali frustracije. Nikoli ne uporabljamo orožja brez skrajne previdnosti.« -- Citat iz teksta RAF Philosophy. V: Bougureau, The German Guerilla, lokacija 2026.

²⁷ Aust, Der Baader-Meinhof-Komplex, str. 561.

²⁸ Prav tam, str. 562.

besedo iz časa nacizma: *ausmerzen*, kar dobesedno pomeni odpraviti, odstraniti tako, da ne ostane niti sled.«²⁹

Novinarsko spremljanje vojne v Vietnamu je bilo točka emancipacije tudi za Ulrike Meinhof, članico znamenite četverice oziroma jedrne skupine RAF, v kateri so bili še Andreas Baader, Gudrun Ensslin in Horst Mahler³⁰. Tiho simpatiziranje in logistično podporo ZRN ameriškemu posredovanju v ZDA je Meinhofova povezala s tudi po drugi svetovni vojni neizkoreninjenimi avtokratskimi tendencami političnih elit oziroma s prežitki fašizma v nemških elitah. Ko je ob obisku podpredsednika ZDA Huberta Humphreya v Berlinu 2. aprila 1967 tamkajšnja Komuna 1 (šlo je za politično motivirano komuno, ki so jo na začetku leta 1967 ustanovili člani izvenparlamentarne opozicije, ki so boj za demokracijo in svobodo povezovali z alternativnimi oblikami skupnega življenja in z odpravljanjem tradicionalne družine kot organizacijske oblike, ki domnevno krepi avtokratsko in k idolatriji avtoritet usmerjeno mentaliteto) na predstavnika ameriške politike izvedla napad s pudingom, ki mu je sledil oster obračun policije z demonstranti, je Meinhofova v časopis *Konkrett* zapisala: »Ni kriminal metanje napalma na ženske, otroke in starce, kriminal je protest proti tem dejanjem. Kriminalno ni uničevanje žetev, kar pomeni lakoto in smrt milijonov, protest proti temu je kriminalen. Velja, da je neuglajeno, če politike obmetavaš s pudingom in skuto, ni pa neuglajeno sprejemati politikov, ki ukažejo izbris celih vasi in bombardiranje mest ... Napalm ja, puding ne!«³¹

Kot sem že nakazala, je bil drugi izvor ogorčenja protestnikov opazovanje ukrepov zahodnonemške oblasti, v katerih so videli poraz demokracije in vzpon prikrite policijske države. Katalizator radikalizacije je bil še en dogodek, ki je zaznamoval politično življenje v Zahodnem Berlinu leta 1967. Šlo je za proteste pred nemško opero, v kateri si je 2. junija Čarobno piščal ogledal iranski šah Reza Pahlavi, v katerem so demonstranti videli lakaja ameriških interesov in avtokrata, ki zatira svoje ljudstvo. To so bile povsem prve politične demonstracije, ki se jih je udeležil 26-letni študent romanistike in germanistike Benno Ohnesorg. Sprva mirne demonstracije je zajelo nasilje, ki so ga spodbudile provokacije šahovih agentov in pretirane reakcije nemških policistov. Demonstranti so pobegnili v stranske ulice, policist v civilu Heinz Kurras pa je smrtno ustrelil Ohnesorga. Nikoli ni bilo povsem razjasnjeno, zakaj je Kurras, za katerega se je več kot štiri desetletja kasneje izkazalo, da je bil član Stasija, streljal. Ohnesorg je postal mučenik izvenparlamentarne opozicije, za protestnike pa tudi dokaz, da je ZRN avtokratska in s strukturami nacizma prepredena država. Že isto noč po napadu so se sestali demonstranti iz vrst Socialističnega nemškega študentskega združenja (*Sozialistischer Deutscher Studentenbund*) in udeleženci so se kasneje spominjali, kako je neka mlada ženska zakričala: »Ta fašistična država nas

²⁹ Hanns-Joachim Klein. V: Bougureau, *The German Guerilla*, lokacija 290.

³⁰ Odvetnik Horst Mahler se je teroristični dejavnosti odrekal in jo je zavrnil leta 1975. Od leta 1997 je njegovo ime ponovno večkrat prisotno v javnosti, saj je začel izražati simpatije do desničarskih ekstremistov in je po letu 2000 tudi zastopal člane skrajne Nacionalno demokratske stranke (NDP), ki velja za simpatizerko neonacizma.

³¹ Ulrike Meinhof. V: Aust, *Der Baader-Meinhof-Komplex*, str. 42.

hoče vse pobiti. Moramo organizirati odpor. Na nasilje lahko odgovorimo le z nasiljem. To je generacija Auschwitzta³² - z njimi človek ne more operirati z argumenti!³³ To je bila Gudrun Ensslin.

Da umor Benna Ohnesorga ni nikoli izginil iz kolektivnega spomina kritičnih mladih, je potrdilo tudi poimenovanje zahodnoberlinske skrajne levičarske teroristične skupine Gibanje 2. junij, ki je sicer nastala januarja 1972. Štirje člani skupine so v intervjuju za revijo Stern³⁴ na vprašanja, na katera so odgovarjali kar iz zapora v berlinskem predelu Moabit, o tem, ali so tudi oni videli svoj boj kot boj proti še vedno fašistični državi, odgovorili: »Kakšna bedarija! Zahodna Nemčija ni bila in ni fašistična. Ampak birokracija, na kateri je država utemeljena, predvsem pa policija in sodstvo, delujejo ves čas na enak način; ne le od Tretjega rajha naprej, ampak že od Viljema II. In tudi v Weimarski republiki so delovali v korist oblasti, reakcije in kapitala. To je tako v vseh razrednih družbah. In te birokracije, na katerih je utemeljeno delovanje države, še posebej v kriznih časih izživajo terorizem desnice in izvajajo teror v imenu države.«³⁵ In še: »Nikakor ni možno razmišljati o fašizmu in tradicionalni meščanski državi kot dveh nasprotjih. Obstaja mnogo vmesnih stopenj. Oboje pa je oblika kapitalistične dominacije.«³⁶

Na tem mestu velja razložiti tudi izraz zunajparlamentarna opozicija. Ta se je oblikovala kot odziv na veliko koalicijo kanclerja Kiesingerja (1966-1969), ki je v Bundestagu imela več kot dvotretjinsko večino in nasproti kateri je stala le razmeroma majhna liberalna stranka (FDP). Situacijo so mnogi interpretirali kot nedemokratično, saj je bila iz parlamenta zaradi tako močne prevlade vladnih strank izrinjena vsaka kritična razprava. Nastanka velike koalicije se je kot trenutka, ko je nehala verjeti v moč socialne demokracije, kasneje spominjala tudi Gudrun Ensslin. Ensslinova je skupaj z možem Bernardom Vesperjem sodelovala pri kampanji SPD pred zveznimi parlamentarnimi volitvami leta 1965. Čeprav SPD ni prišla v vlado, je razočaranje in ponižanje nastopilo šele leto kasneje, ko je kancler Ludwig Erhard (CDU) odstopil in je nastala velika koalicija. Kar naenkrat so prejšnji nasprotniki Kiesinger in Strauß ter Brandt in Schiller sedeli skupaj. »Dočakati smo morali trenutek, ko se je izkazalo, da so tudi sami vodje SPD ujetniki sistema, ki morajo pri svojih političnih odločit-

³² Z omembo generacije Auschwitzta je Gudrun Ensslin opozorila na enega od argumentov urbane gverile in teroristov v zagovoru boja proti političnim in ekonomskim elitam ZRN, saj naj bi v slednjih številne visoke pozicije zasedali možje, ki so bili del nacistične mašinerije, ki je postavila in vodila genocidno politiko.

³³ Aust, *Der Baader-Meinhof-Komplex*, str. 54.

³⁴ Revija Stern je Ronaldu Fritzschu, Geraldju Klopferju, Ralfu Reindersu in Fritzu Teufllu 27 vprašanj poslala oktobra 1978, ko je četverica v zaporu v Moabit prestajala zaporno kazen zaradi ugrabitve politika in v času ugrabitve kandidata za župana Zahodnega Berlina Petra Lorenza (CDU). Intervju ni bil objavljen, saj je odgovore zaseglo sodstvo in jih shranilo kot dokazno gradivo v procesih proti berlinskim teroristom. V uredništvu Sterna so sicer razpravljali, ali naj objavijo članek o zasegu odgovorov, vendar so se odločili proti in afere sploh niso omenjali. - Povzeto po: Bougureau, *The German Guerilla*, lokacija 1382-1395.

³⁵ Prav tam, lokacija 1527.

³⁶ Prav tam, lokacija 1538.

vah upoštevati interese gospodarskih in drugih izvenparlamentarnih sil v ozadju,«³⁷ je o doživljanju formiranja velike koalicije rekla Ensslinova. Naslednje razočaranje pa je nastopilo s sprejetjem *Notstandsgesetze* oziroma zakonov, ki so v ustavo vnesli možnost posebnih ukrepov v primeru razglasitve izrednega stanja v državi. Sprejetje zakonov, ki so potrebovali dvotretjinsko večino, je bilo konec maja 1968 tudi reakcija na podtaknjene požare v frankfurtskih veleblagovnicah, torej na uverturo v terorizmu RAF, in na napad na Rudija Dutschkeja, znano osebnost zunajparlamentarne opozicije. Oboje se je zgodilo spomladi 1968.

Ko so novi urbani gverilci za nazaj odkrivali indice avtokratskega značaja ZRN, so ob *Notstandsgesetze* hitro postavili tudi člen 93 kazenskega zakonika. Tega so z utemeljitvijo potrebe po zamejitvi propagande z Vzhoda, ki bi lahko Nemčijo spremenila v novo 'korejsko vročo točko', uvedli leta 1951. Ta člen je preganjal avtorje, distributerje in bralce nezaželenih političnih besedil. Res je, da so socialni demokrati leta 1968 z argumentacijo, da gre za kršitev svobode informiranja, dosegli odpravo tega člena, a so ga na ozadju boja proti terorizmu leta 1976 uvedli nazaj in ga še zaostriili. Odločitev vrhovnega sodišča je prikazala filozofijo za tem členom: »Definicija prekrška ne predpostavlja, da producent, distributer, /.../ odobrava vsebino dela kot takega, to je, da se z njo strinja. /.../ Zadostuje, da ta oseba misli, da je možno, da bi bila vsebina protiustavna, pa jo kljub temu distribuira, promovira. /.../ Torej da - z drugimi besedami - odobri izvedbo dejanja (kot je definirano v 93 členu), tako da jo tolerira.«³⁸ Člani Gibanja 2. junij so prav v teh ukrepih in v ravnanju varnostnih organov videli razlog za vznik terorizma: »Ta netoleranca do upora proti etabrirani ureditvi, pa če tudi ta upor privzame obliko mirne organizacije in protesta, in do radikalnih idej je oblikovala plodna tla za pojav skupin urbane gverile, za pojav Frakcije Rdeče armade.«³⁹

Možnost odhoda v 'podzemlje' in ilegalo je bila med člani izvenparlamentarne opozicije ves čas prisotna, vseeno pa so se mnogi njeni voditelji po prvih akcijah RAF distancirali od nekdanjih kolegov. Pisatelj Peter Schneider je tako 15 let po začetku levičarske ilegale v zapor pisal Petru Jürgenu Boocku, članu druge generacije RAF: »Ideja urbane gverile in oboroženega boja v metropolah nikakor ni zrasla v možganih nekaj izoliranih borcev. Od samega začetka je bila navzoča v mislih in čustvih generacije 68 in o njej smo z danes nepredstavljivo odprtostjo razpravljali na delavnicah, na katerih so sodelovali tisoči. Vseeno smo te delavnice vodili z neko nedolžnostjo: nismo se še čisto dokončno odločili za oboroženi boj.«⁴⁰

Ključna za pojav nemške urbane gverile je bil torej naslednji ideološki kompleks: boj proti neoimperialistični politiki ZDA, ki je obenem politika prežemanja javnega in zasebnega življenja s kapitalistično in potrošniško mentaliteto, in pa boj proti domačim političnim in ideološkim elitam, ki se niso osvobodile mentalitete

³⁷ Aust, *Der Baader-Meinhof-Komplex*, str. 36.

³⁸ Bougereau, *The German Guerilla*, lokacija 1853.

³⁹ Prav tam, lokacija 1863.

⁴⁰ Aust, *Der Baader-Meinhof-Komplex*, str. 181.

generacije, ki jo je Gudrun Ensslin imenovala generacija Auschwitza, in ki so obenem služile ameriškim interesom. To je bil ideološki kompleks, iz katerega je konec šestdesetih zrasla zahodnonemška urbana gverila, predvsem pa RAF, katere ime Rote Armee Fraktion (Frakcija Rdeče armade) je podčrtal privrženost izročilu borcev, ki so politični boj vodili na ozadju marksizma-leninizma. Pomembno je bilo še nekaj: kontekst kontrakulture. Intelektualne korenine teh teroristov so obsegale mnogo avtorjev, tudi kultne literate mladinske in študentske kontrakulture: Che Guevara, Mao Cetung, Jack Kerouac, Allen Ginsberg, Regis Debray, Jack London, Fanon. O samoidentifikaciji gverilcev veliko pove tudi izjava Michalea 'Bommija' Baumanna, nekdanjega terorista iz Gibanja 2. junij: »Nikoli nismo igrali Internacionale, ampak Jimmyja Hendrixa.«⁴¹ Njihov boj je bil bolj radikalno nadaljevanje dogajanja v Woodstocku in s tem je bila tudi povezana identifikacija z revolucionarji iz držav Tretjega sveta. Znamenito in tako rekoč legendarno sodelovanje s PLO je bilo tako deloma posledica nujnosti, ko so morali RAF-ovci po osvoboditvi Baaderja maja 1970 bežati v ilegalo in so rešitev in korak naprej v svojem programu videli v postanku v palestinskih terorističnih taborih, deloma pa tudi v nujnosti prilagoditve: »Ker je Vietnam konec, ker je vojna tam bolj ali manj končana, in ker se ne more nadaljevati v neskončnost, bi se ljudje morali začeti ukvarjati s Palestino. Pravzaprav nam je precej bližje, kar je še posebej očitno danes z vsemi naftnimi posli, in tako je precej bližje življenju v evropskih mestih kot pa vojna v Vietnamu. To je torej postal nov okvir za naš boj.«⁴²

Prav Baumannovi kolegi iz skupine Blues, predhodnice Gibanja 2. junij, so leta 1969 v Palestino prišli kot prva «delegacija» zahodnonemških teroristov. Baumann se je spominjal, da so se tam učili streljati, narediti bombo in se boriti. Palestinci pa so jim rekli, naj gredo nazaj v ZRN in tam delajo propagando zanje. To je bilo edino, kar jih je zanimalo. Tudi nobenega orožja jim niso ponudili. Naslednje leto je po osvoboditvi Baaderja prišla naslednja skupina - vključno z Ulrike Meinhof, Baaderjem in Gudrun Ensslin, ki se je od Palestincev želela naučiti gverilskega boja. Odnosi med RAF-ovci in Palestinci so bili zaradi različnih pogledov na odnose med spoloma in na življenjski slog nasploh tako napeti, da so Palestinci po dveh mesecih Nemce prosili, naj odidejo. Vseeno so se v tem času naučili dovolj, da so lahko organizirali lastno teroristično skupino. A stike so tudi zaradi odvisnosti nemških teroristov od materialne in finančne podpore Palestincev ohranili, ključni rezultati te naveze pa so bili sodelovanje v napadu na izraelske atlete na OI v Münchnu, pa v ugrabitvi letala Landshut leta 1977, v ugrabitvi letala družbe Air France, ki je bilo leta 1976 preusmerjeno v ugandsko mesto Entebbe, in v primeru, ko so izraelski specialci spektakularno rešili večino potnikov, in tudi v znamenitem napadu na zasedanje OPEC decembra 1975. V večini teh akcij so sodelovali bodisi člani druge generacije RAF, saj je bila prva do leta 1974 bolj ali manj uničena in zaprta, bodisi člani Gibanja 2. junij in Revolucionarnih celic.

⁴¹ Bommi Baumann: *Terror or Love*. New York 1979, str. 66.

⁴² Prav tam, str. 61.

Člane vseh teh skupin in njihove simpatizerje je ZRN v strahu pred izbruhom prave interne urbane vojne mrzlično iskala. Pri tem je v ZRN nastal zametek današnjega sistema omniprezentnega nadzora, ki ga izvajajo predvsem z ameriško agencijo za nacionalno varnost povezane ustanove v več državah po vsem svetu. V ZRN pa je Horst Herold, od jeseni 1971 predsednik zveznega kriminalističnega urada (BKA), vzpostavil računalniški sistem nadzora. O razsežnostih sistema, nad katerim je bdel Herold, ki se je kmalu po prevzemu predsedniškega položaja kar preselil v BKA, govorijo naslednji podatki: Ko je Herold nastopil službo v BKA, je imel BKA letni proračun 54,8 mio DEM in predvidenih 1820 delovnih mest, od katerih jih je bilo zasedenih 1113. Leta 1981, ko je zapustil svoje delovno mesto, je bil proračun BKA 290 mio DEM, predvidenih je bilo 3289 delovnih mest, dejansko pa je delalo 3536 uradnikov. S sistemom obdelave podatkov, ki ga je vzpostavil Herold, je prvič nastal sistem, ki je izpolnjeval sanje vsakega kriminalista: zbrati kar največ podatkov, torej kar največ vedeti in v najkrajšem možnem času v smiselno zgodbo povezati posamezne gradnike informacij. Leta 1979 je bilo v poročilu kasnejšega notranjega ministra Bauma navedenih 37 datotek oz. kartotek, v katerih je bilo zabeleženih 4,7 milijona imen oseb in 3.100 organizacij; nekateri in nekatere po večkrat. V zbirki prstnih odtisov so bili odtisi 2,1 milijona oseb, obstajala je tudi zbirka fotografij 1,9 milijona oseb. To so bili podatki o potencialno nevarnih subjektih.⁴³ Pisatelj Heinrich Böll, ki je z veliko skepso spremljal 'lov' na teroriste, je v članku za Spiegel pod zgovornim naslovom Will Ulrike Gnade oder Freies Geleit? (Želi Ulrike usmiljenje ali prost prehod?) vladni z lov na teroriste poimenoval vojna šestih proti šestdesetim milijonom.⁴⁴

Za socialno-liberalno koalicijo kanclerja Willyja Brandta, ki je bila na oblasti od leta 1969, je postal lov na teroriste vprašanje političnega prestiža. Čeprav so socialdemokrate politični nasprotniki obtoževali, da so *'Milchbrüder des Terrorismus'* (bratje po mleku), se je SPD pomudila, da bi ustregla željam in zahtevam opozicije. Rezultat tega so bili med drugim zloglasni radikalni odloki (*Radikalerlass*). V teh odlokih, ki so jih sprejeli januarja 1972 in ki so prepovedovali opravljanje službe v javnih ustanovah vsem, za katere bi obstajal zgolj sum sodelovanja ali simpatiziranja s teroristi, je pisalo: »V kolikor kandidat pripada organizaciji, ki zasleduje protiustavne cilje, to njegovo sodelovanje opravičuje sum, da bo kandidat v vsakem trenutku pripravljen zagovarjati liberalno in demokratično ureditev. Ta sum opravičuje zavrnitev prošnje za delovno mesto.«⁴⁵ Ministrski predsednik dežele Severno Porenje-Vestfalija pa je to še 'plastično' utemeljil: »Ulrike Meinhof kot učiteljica ali Andreas Baader kot policist - to vendar ne gre.«⁴⁶

⁴³ Povzeto po: Aust, *Der Baader-Meinhof-Komplex*, str. 202-203.

⁴⁴ »Prišlo je do vojne 6 proti 60 milijonom. To je nesmiselna vojna; ne le z mojega osebnega stališča, ne le v splošnem pogledu ljudstva, ampak tudi v smislu koncepta, s katerim opredeljujejo to dogajanje.« - Will Ulrike Gnade oder Freies Geleit? V: *Der Spiegel*, 1972, št. 3. Dostopno na: DER SPIEGEL 3/1972: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-43019376.html>.

⁴⁵ Aust, *Der Baader-Meinhof-Komplex*, str. 214.

⁴⁶ Prav tam.

Na istem ozadju in z isto argumentacijo je od leta 1974, ko je kot kancler prevzel vodenje vlade, deloval tudi Helmut Schmidt. Kljub vsem ukrepom, ki jih je socialnodemokratsko-liberalna koalicija uporabila že pod Willyjem Brandtom, je Schmidt doživel vrhunec terorizma sedemdesetih - nemško pomlad 1977. In z dogodki te jeseni so bili povezani tudi teroristi, ki so se v dveh primerih znašli v Jugoslaviji, in pogajanja, ki so povzročila dve veliki krizi v jugoslovansko-nemških odnosih.

Carlos Šakal v Beogradu

Šestega septembra 1976 je zvezno notranje ministrstvo ZRN zunanjemu ministrstvu posredovalo obvestilo o prihodu tedaj najbolj iskanega terorista Carlosa Šakala⁴⁷ na beograjsko letališče. Sporočili so, da je Carlos Šakal z letom št. 3234 iz Alžira preko Ženeve potoval v Beograd, kjer je letalo pristalo malo pred 21. uro. Ministerialni direktor von Loewenich je v telegrafiranem sporočilu še zapisal besede, ki so v naslednjih dneh doživele mnogo novih interpretacij: »Z verjetnostjo, ki meji na gotovost, so Carlosa identificirali po njegovem prihodu.«⁴⁸ Von Loewenich je še zapisal, da naj nemški predstavniki obvestijo jugoslovanske organe, da je Carlos najbolj nevarna in jedrna figura mednarodnega terorizma, katere prijetje je neobhodno za uspešen boj proti mednarodnemu terorizmu.

Že obsežnejše poročilo, ki ga je svetnik zahodnonemškega veleposlaništva Hofmann naslednji dan poslal v centralo v Bonn, je kazalo na to, da do aretacije Carlosa Šakala in njegovih sopotnikov, med katerimi naj bi bil tudi njegov sodelavec pri napadu na konferenco OPEC decembra 1975 Hans-Joachim Klein, ne bo prišlo tako zlahka. Vseeno pa tega dne še ni nič kazalo na to, da bi Jugoslavija utegnila zanikati prihod Carlosa Šakala. Hofmann je večerno dogajanje na letališču povzel tako: »Oblečen je bil tako, kot je poročalo že alžirsko veleposlaništvo (razen svilenega šala) - vpadljivi sta bili njegova globoko razprta bela srajca in temnorjava, do bokov segajoča usnjena jakna. Spremljalo ga je 4 do 5 moških, Hannsa-Joachima Kleina med njimi nismo prepoznali. Po tem ko se je pozanimal pri informacijskem pultu o hotelih, se je skupaj z dvema moškima s taksijem odpeljal v mesto. Jugoslovanski organi so tako dolgo zavlačevali s pregledom Carlosa in njegovih spremljevalcev, da so ti na koncu ostali zadnji potniki v letališki hali. Njegov potni list so začasno zadržali in po oceni odposlancev veleposlaništva so v tem trenutku v letališki stavbi ostali le še sodelavci varnostne službe. Carlosu to ni moglo ostati prikrito, vseeno pa je deloval

⁴⁷ Sodelavec Carlosa Šakala v napadu na OPEC Hans-Joachim Klein je opozoril, da je ime Carlos Šakal popolna izmišljotina in da ga Šakal sam nikoli ni uporabljal. O nastanku mita o Carlosu Šakalu je novinarju Jeanu Marcelu Bougureau povedal: »Carlos kdo? Nikoli nisem poznal nobenega Carlosa. To ime je popolna izmišljotina. Oseba, ki jo imenujejo Carlos, ne obstaja, ampak je njegovo ime Vladimir Illich Sanchez. Imel je dva vzdevka, Johnny in Salem. Wilfried Boese (nemški terorist, član Revolucionarnih celic, op. P. B.) je bil tisti, ki si je izmislil to ime, ko so ga aretirali v Sanchezovem stanovanju. Izmisli si je zgodbo in jo povedal policiji: Da je prišel na obisk k nekemu, ki mu je ime Carlos, in da mu je Carlos naročil, naj vzpostavi stik z oboroženimi skupinami v Baskiji. Ampak nič od tega ni bilo res.« - Hans-Joachim Klein. V: Bougureau, *The German Guerilla*, lokacija 653.

⁴⁸ PAAA, fond B 42 (ZA), Bd. 116724: Fernschreiben Nr. 967, 6. 9. 1976.

zelo sproščeno in ves čas kadil cigaro. Glede na te okoliščine bi bilo za jugoslovanske organe zelo preprosto, da bi skupino aretirali, ne da bi to povzročilo veliko pozornosti. Veleposlaništvo tega sicer ni pričakovalo, saj Jugoslavija še naprej sledi svojim interesom: po eni strani se ogiba terorističnim akcijam na svojem ozemlju, po drugi strani pa se ogiba vsakemu konfliktu, ki bi lahko izšel iz aktivnega posredovanja proti teroristom, ki so blizu Palestincem in ki prihajajo predvsem iz dežel, kot so Alžirija, Libija, Kuba. (podčrtano: prejemnik v zunanjem ministrstvu) Temu ustrezno so se jugoslovanski organi omejili na strogo opazovanje Carlosa in njegovih spremljevalcev, kar smo opazili že na letališču in za kar domnevamo, da se bo dogajalo ves čas njegovega postanka v Jugoslaviji.⁴⁹

Na tem mestu velja na kratko pojasniti, zakaj je bil Carlos Šakal leta 1976 najbolj iskan terorist na svetu. V njegovem primeru bi skoraj lahko rekli, da je ime v naprej določilo njegovo usodo. Njegovo pravo ime je Ilich Ramirez Sanchez, saj je njegov oče, venezuelski odvetnik marksističnega prepričanja, svojim trem sinovom iz spoštovanja do Lenina podelil imena Vladimir, Iljič in Lenin. Kasneje je Jose Altagracia Ramirez-Navas svojega sina vpisal na moskovsko univerzo Patrice Lumumba, ki je slovela kot 'rekrutacijski bazen' tujih komunistov, ki bi lahko kasneje na različne načine služili interesom Sovjetske zveze. Ramireza Sancheza so leta 1970 z univerze izključili in v približno istem času, kot se je v palestinskih taborih urila prva skupina RAF-ovcev, se je pri ljudski fronti za osvoboditev Palestine javil tudi Ramirez Sanchez. Tudi po tem, ko je po opravljenem urjenju za terorista odšel na študij v London, je še vedno deloval v službi PFLP in konec leta 1975 je sodeloval v pripravah za napad na zasedanje OPEC na Dunaju. Slednji se je zgodil 21. decembra 1975, poleg Carlosa Šakala pa sta bila v operativni skupini še dva Nemca, že omenjeni Klein in pa Gabriele Kröcher-Tiedemann.

Konkretni cilj akcije ni bil nikoli pojasnjen, Klein pa je kasneje dejal, da so po nareku libijskega predsednika Gadafiga, ki naj bi bil v ozadju operacije, poskušali vplivati na gibanje cen nafte. Po poročanju dunajske policije so teroristi najprej zajeli 96 talcev, med katerimi so bili tudi ministri, ki so se udeleževali konference OPEC. Od avstrijskih oblasti so zahtevali, da vsaki dve uri po radiu in televiziji preberejo komunikacije o boju za pravice Palestincev; v primeru neizpolnitve te zahteve so teroristi grozili z ubojem po enega talca vsakih 15 minut. Naslednji dan je vlada teroristom zagotovila varen odhod in jim priskrbela letalo DC 9, s katerim so lahko odpotovali v Alžir. Do tistega trenutka so izpustili že nekaj več kot 50 talcev, ubili pa so avstrijskega policista, uslužbenca OPEC-a iraške narodnosti, in pa člana libijske delegacije. Teroristi so nato z 42 talci odpotovali v Alžir, kjer so izpustili večino preostalih talcev, pet ministrov pa so obdržali in z njimi odleteli v Libijo. Iz Tripolija so se kmalu vrnili v Alžir, kjer so izpustili še preostale talce in kjer so oblasti nekaterim od teroristov zagotovile azil. Od takrat pa do obvestila o potovanju v Beograd o Carlosu Šakalu ni bilo več slišati.

Zanimivo pri zadevi 'Carlos v Beogradu' je, da so vsa sporočila, ki so v Bonn

⁴⁹ PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 425, 7. 9. 1976.

prihajala 7. septembra, torej znotraj 24 ur po pristanku letala družbe Air Algerie, let 3234, govorila o navzočnosti Carlosa kot o dejstvu. Tako je tudi še tega dne svetnik Hofmann v Bonn še pisal, da ga je beograjsko notranje ministrstvo obvestilo, da Carlosa z namenom natančne identifikacije nenehno opazujejo in da so tudi že pridobili več prstnih odtisov. Hofmann je tudi obiskal jugoslovansko zunanje ministrstvo in govoril z najvišjim navzočim uradnikom. To je bil vodja oddelka za Evropo Bernardić, ki pa je Hoffmanu dejal, da z zadevo ni seznanjen.⁵⁰ Kot je mogoče sklepati na osnovi poročil veleposlanika von Puttkamerja in njegovega najtesnejšega sodelavca Hofmanna, sta prav slaba obveščenosť zunanjega ministrstva na eni in pa neprijazno in na trenutke skoraj osorno reagiranje notranjega ministrstva na drugi strani pustila močan pečat na aferi.

Komunikacija med ZRN in SFRJ se je zaostila že ta dan, čeprav jugoslovansko notranje ministrstvo še ni namigovalo na to, da Carlos sploh ni Carlos, kar je kasneje postal glavni argument za zavrnitev zahteve po njegovi aretaciji. Tako je Hoffman poročal o odzivu, ki sta ga na notranjem ministrstvu doživela ministerialni direktor von Loewenich in predstavnik BKA, ki sta nemudoma po pristanku letala in še enkrat naslednji dan dopoldne vzpostavila stik z jugoslovanskimi varnostnimi organi in poudarila, da je prihodnje sodelovanje ZRN in Jugoslavije na področju boja proti kriminalu lahko odvisno od tega primera. Notranji minister Franjo Herljević je na to ostro reagiral in pojasnil, da ga ta namig preseneča, saj v obratnih primerih, ko je Jugoslavija zahtevala akcije proti članom radikalne hrvaške emigracije, vprašanje nadaljnjega sodelovanja ni bilo pogojevano z njihovo izročitvijo. Pristojni referent v notranjem ministrstvu je želel Herljevićev odziv ublažiti in je pripomnil, da bodo pristojni organi seveda neodvisno od te zadeve delovali v skladu z obstoječimi mednarodnimi obvezami.⁵¹ Na vprašanje, ali to pomeni, da lahko računamo z aretacijo Carlosa, smo dobili izmikajoči se pritrdilni odgovor, da, »če bodo za to izpolnjeni vsi pogoji«.⁵²

ZRN je Jugoslavijo tudi obvestila, da Carlos verjetno ne namerava ostati v Beogradu in da ima po podatkih iz Alžira karto za Bagdad. Jugoslovanski varnostni organi do tedaj kljub ponovnemu obvestilu, da Carlosa zaradi umorov s tiralico iščeta tudi Francija in Avstrija, skupine še vedno niso prijeli. Do tedaj zahodnonemškimi predstavnikom še ni bila sporočena kasnejša razlaga, da na letalu iz Alžirije Carlosa

⁵⁰ Povzeto po: PAAA, fond B 42 (ZA), Bd. 116724: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 426, 7. 9. 1976.

⁵¹ Hkrati je ZRN akcijo za prepričevanje Jugoslavije v nujnost aretacije Carlosa vodila tudi v Bonnu. Prav tako 7. 9. je državni sekretar Gehlhoff k sebi poklical jugoslovanskega odpravnika poslov Željka Jegliča in ga obvestil o prihodu Carlosa s sodelavci na beograjsko letališče. Povedal mu je še, so jih tam sodelavci jugoslovanskih organov opazovali, vseeno pa so smeli oditi z letališča. Glede na sodelovanje med državama na področju policijskih in varnostnih zadev Gehlhoff poziva Jugoslavijo, naj ne dovoli, da bi bilo Carlosu in njegovim spremljevalcem dovoljeno zapustiti JU, ampak naj ga v skladu z mednarodno tiralico aretirajo. To bi bilo za odnose med državama zelo pomembno. Rekel je še, da imajo informacije, da Carlos načrtuje napad v ZRN. Povzeto po: PAAA, fond B 150: interno poročilo Referata 511, Betr.: Aktion terroristischer Gruppen, 7. 9. 1976.

⁵² PAAA, fond B 42 (ZA), Bd. 116724: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 426, 7. 9. 1976.

in Kleina sploh ni bilo. Zato je veleposlaništvo v četrtek, 8. 9. zvečer, ko je bil predviden Jatov let JU 654 v Bagdad, na letališče poslalo dva uslužbenca. V poročilu sta povzela dogajanje, na osnovi katerega je bilo možno sklepati, da so na letalu zagotovo bili tudi 'posebni' potniki: »Na letališču je bilo veliko varnostnega osebja v civilu. Nenavadno je bilo, da so bili potniki v letalu že eno uro pred predvidenim odhodom, ko so naši sodelavci prišli na letališče. V tem trenutku so si dali varnostni uslužbenci znak, ki je nakazal, da se je neka operacija končala. Potem se je število varnostnega osebja močno zmanjšalo.«⁵³ Uslužbenca veleposlaništva sta od daleč in skozi steklo opazovala moškega, ki je po opisu ustrezal Hannsu-Joachimu Kleinu, ki je šel iz mednarodne čakalnice skozi varnostno kontrolo. Opis: okrog 180 cm, zelo atletski zgornji del telesa, gladko pobrit, hlače peščene barve, kratek puli iste barve (ali jakna). Bil je v skupini s tremi moškimi, med katerimi gotovo ni bilo Carlosa, in ki niso bili isti moški, ki so pri prihodu spremljali Carlosa. Na letališču je Klein govoril z neko žensko, ki je tudi pripadala skupini: 160-170 cm, črni lasje, postrizeni na paža, modre kavbojke, jakna čez karirasto srajco, torbica za čez roko. Medtem ko je hodil do letala, je Kleinu z galerije pomahalo pet moških, ki so mu po srbsko zaželeli srečo.

Carlosa ob odhodu letala diplomatsko osebje ni opazilo, je pa o njegovem odhodu sklepalo na podlagi indicev: veliko varnostnega osebja na letališču; zgodnje vkrcaanje potnikov na letalo; letalo, ki so ga imenovali Alžirci,⁵⁴ so očitno uporabili tudi

⁵³ PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt), Nr. 442, 9. 9. 1976.

⁵⁴ Zanimivo pri aferi Carlos je, da se je tudi Alžirija poskušala otresti vsakih vezi s Carlosovim potovanjem v Beograd. Tako je alžirsko zunanje ministrstvo protestiralo pri zahodnonemškem veleposlaništvu v Alžiru proti navedbam časopisa Die Welt, da je Carlos z vednostjo Alžirije pred 10 dnevi zapustil Alžirijo. Alžirija naj ne bi imela nič s tem. Zato pričakujejo uradni demanti te navedbe (PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt), Nr. 287, 16. 9. 1976). Dan kasneje je veleposlanik ZRN prejel naročilo bonske matice, naj stopi v stik s političnim direktorjem alžirskega zunanjega ministrstva in mu med drugim pove, da jim v ministrstvu ni uspelo najti omenjenega citata iz časopisa Die Welt, in da nemška javnost in tudi vlada alžirskemu vodstvu nista ničesar očitali, da je imelo podatke o tem, da bo Carlos iz Alžira preko Beograda potoval v Bagdad. 21. 9. je veleposlanik res obiskal političnega direktorja Adialija. Ta je zagotovil, da je Alžirija proti vsaki obliki terorizma. Ljudje kot Carlos so alžirski politiki 'ostudni' in terorizem običajno prizadene nedolžne. Povedal je tudi, da Alžirija v svoji zunanji politiki sledi svojim načelom, in to pomeni tudi, da podpira nacionalna osvobodilna gibanja, na primer fronto Polisario ali palestinska gibanja. Ker Alžirijo s Carlosom povezujejo zaradi napada na zasedanje OPEC na Dunaju, je Adiali dodal, da je Alžirija na izrecno željo evropskih držav pomagala pri reševanju talcev. Lahko bi tudi preprosto zaprla letališča za pristanek letal in vse skupaj prepustila drugim državam, sama pa bi se ognila povezanosti s to zadevo. Vključili da so se zaradi humanitarnih razlogov. Potem so številni novinarji to ovrgli in poskušali najti druge zveze. To je verjetno tudi zato, ker Alžirija velja za komunistično državo, »čprav smo komunistično stranko že zdavnaj prepovedali, kar le redki vedo, državna religija pa je islam«. Adiali je še rekel, da ne ve, ali je Carlos potoval v Beograd, da vsaj njegovo ministrstvo glede tega ni imelo nobenih informacij, da pa se bo zadevi posvetil in da je hvaležen, da zvezna vlada ZRN v tej zadevi ohranja diskretnost. Zanimiva je ocena srečanja, ki jo je zapisal veleposlanik Heuseler: »Adialijevo ustrežljivost ni bila zaigrana. /.../ V vsakem primeru je bilo Adialijevo nedvoumno zavračanje teroristov tipa 'Carlos' indic za to, da alžirsko vlado težijo morebitne obveznosti nasproti 'Carlosu'. Da jih to postavlja v neprijetno situacijo, iz katere bi se rešili raje danes kot jutri. Zato tudi ne bi imeli nič proti, če bi Carlosa prijeli izven alžirskih meja in da bi tako postal neškodljiv, oni pa bi se osvobodili morebitnih nadležnih obveznosti.« (PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt), Nr. 290, 11. 9. 1976).

drugi teroristi (Klein); taktika, ki se je jugoslovanski organi poslužujejo v odnosu do veleposlaništva, oziroma ponovna prestavitev termina sestanka pri vodji Interpolovega centra v Beogradu.⁵⁵ Dan po letu JAT v Bagdad, je predstavnik nemškega veleposlaništva vendarle sprejel komisarski vodja Interpolovega centra v jugoslovanskem notranjem ministrstvu Matović. Tu so nemški organi prvič dobili informacijo, s katero je jugoslovanska stran v naslednjih dneh utemeljevala svojo nepripravljenost za aretacijo sumljivih potnikov iz Alžirije. Od Matovića je tako zahodnonemška stran dobila podatek, da je 6. 9. ob 20.53 z letom Air Algerie zares prispela skupina, katere vodja ustreza opisu Carlosa. V skladu z navodili BKA so jugoslovanski organi nenehno zasledovali skupino. Po izčrpnem poizvedovanju pa so prišli do spoznanja, da gre v primeru 'Carlosa' v resnici za profesorja zgodovine iz Alžira, preostali člani skupine pa so na povabilo RTV Beograd v Jugoslavijo prišli na izobraževanje. Matović je še dodal, da tudi Kleina ni bilo na letalu in da je 'profesor' še naprej v Beogradu. 'Profesorja' naj bi tudi ves čas opazovali, »saj mu lahko grozi nevarnost tudi s strani ljudi, ki niso povezani s Carlosom (npr. desne radikalne sile)«. ⁵⁶ Dodal je še, da ni verjetno, da bi Carlos prišel v Jugoslavijo, saj mu tu grozi aretacija. Puttkamer je v oceni poročila zapisal, da »skopi odgovori Matovića in njihova prozornost še utrjujejo sum, da je Carlos v Beogradu bil ali da je še tam. Vse to razkriva način, s katerim se poskušajo jugoslovanski organi izviti iz zanje mučnih situacij.« ⁵⁷

V dneh po letu JAT v Bagdad je jugoslovanska stran taktiko izogibanja dajanja odgovorov zamenjala za protinapad. Zanj so med drugim izkoristili redno tiskovno konferenco tiskovnega predstavnika vlade ZRN, državnega sekretarja Klause Böllinga, 13. septembra, na kateri je bila ena glavnih tem prav afera Carlos v Beogradu.⁵⁸

⁵⁵ Povzeto po PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt), Nr. 442, 9. 9. 1976.

⁵⁶ PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt), Nr. 443, 10. 9. 1976.

⁵⁷ Prav tam.

⁵⁸ Zaradi Böllingove tiskovne konference je jugoslovansko zunanje ministrstvo veleposlaništvu ZRN celo izročilo noto, o čemer je 16. 9. v Bonn poročal veleposlanik von Puttkamer: »Poklican sem bil v zunanje ministrstvo, kjer mi je Bernardić izročil demaršo in povedal naslednje: dal mi je odgovor na vprašanja, ki jih je postavil 7. 9. nemški odpravnik poslov - odgovor je za Genscherja. Obenem mi je predal protest proti razlagam zadeve Carlos, ki jih je podajal tiskovni predstavnik vlade ZRN. Odgovor svoje vlade je Bernardić formuliral tako: Jugoslovanska vlada je namige, ki so ji bili predani v imenu ministra Genscherja in ki so se navezovali na morebitno prisotnost terorista Carlosa, vzela resno in je zadevo skrbno preučila. Poizvedovanja so razkrila, da v sumljivi šesterici ni bilo Carlosa in Kleina tudi ne. Zato ni bila potrebna več nobena nadaljnja aktivnost jugoslovanske strani. Izjave tiskovnega predstavnika Böllinga pa so nasprotno namigovala drugače in so bile tudi osnova za poročanje ne le nemških, ampak tudi nekaterih mednarodnih časopisov. Njegove izjave so bile površne in so obremenile medsebojne odnose med državama. Jugoslovanska vlada pričakuje, da ne bo več nobenih nadaljnjih izjav v tej smeri.« Von Puttkamer je potem dejal, »da je presenetljivo, da so tako konkreten odgovor podali šele tako pozno. Da seveda spoštuje odgovor, da pa je potrebno razumeti, da je tiskovni predstavnik tako odgovarjal tudi zaradi pomanjkanja informacij in da se je lahko skliceval le na tiste podatke, ki smo jih imeli v Bonnu. Na vprašanja, ki smo jih mi postavili jugoslovanski vladi, smo odgovore dobili zelo zapozneno, na vsak način pa nismo mogli sklepati, da ima jugoslovanska vlada neke konkretne rezultate preiskave. Če bi jugoslovanska vlada njej dostopne podatke prej razkrila, kar spada k dobremu sodelovanju, ne bi prišlo do teh protestov. Sem obljubil, da bom demaršo čim prej posredoval v Bonn.« - PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt), Nr. 449, 16. 9. 1976.

Bölling sicer ni povedal nič novega, jugoslovanska stran je tako za kritiko bolj ali manj lahko izbrala »ton« Böllingovih formulacij, na primer izjavo: »Vlada ZRN je zares dobila namige o prisotnosti Carlosa in terorista Kleina v Beogradu, vendar pa se jugoslovanska vlada ni čutila sposobna potrditi teh namigov.«⁵⁹ In pa odgovor na vprašanje nekega novinarja, ali si lahko izposodi njegove besede, da so bila prizadevanja zvezne vlade za pridobitev pojasnil glede postanka Carlosa v Beogradu zaman, na kar je Bölling odgovoril: »Zaman so bila v tem pomenu, kot sem vam že opisal, torej da po predstavah Jugoslovanov gre za druge osebe.«⁶⁰

Istega dne je prišlo tudi do prvega srečanja veleposlanika von Puttkamerja z notranjim ministrom Herljevićem. Srečanje je sicer bilo naključno in ob robu nekega diplomatskega sprejema. Puttkamer je izrazil začudenje, da je veleposlaništvo prejelo tako prepričljivo informacijo iz notranjega ministrstva, da Carlosa nikoli ni bilo v Beogradu. Ob tem je Herljeviću po Puttkamerjevem poročanju očitno postalo zelo neprijetno in je rekel, da so njegovi ljudje vse zelo natančno preiskali in da so podatki točni. Nato pa je poskusil s protinapadom in ZRN očital pomanjkljivo delo pri boju proti jugoslovanskim emigrantom. »Odgovoril sem, da v tem ne vidim povezave s primerom Carlos. Ta je vendar mednarodno iskan terorist in moram si dovoliti, da izrazim dvom glede informacij, ki sem jih prejel. Sem vendar tudi od uradnih jugoslovanskih organov dobil informacije, da je Carlos v Beogradu. Ob tem je Herljeviću postalo še bolj neprijetno in je rekel, da bi lahko šlo za nesporazum.«⁶¹

Da je bil terorizem v tem obdobju dejansko ena od tem, ki so najbolj zaposlovale vlado Helmuta Schmidta, potrjuje vladna analiza terorizma in predvsem dela z javnostjo, ko gre za poročanje o terorizmu. V analizi, ki jo je dan po Böllingovi tiskovni konferenci in srečanju von Puttkamerja s Herljevićem podpisal ministerialni dirigent Pfeffer, lahko tako preberemo nekaj razlogov, zakaj je bil boj proti terorizmu ena od prioritet zahodnonemške vlade. »ZRN je tako notranje- kot zunanjepolitično še posebej prizadeta zaradi terorizma. Nemci so nadproporcionalno zastopani med storilci v mednarodnem terorizmu in izkazujejo se kot še posebej nevarni. To vzbuja zgodovinske asociacije. Dotika se komaj zaceljenih ran in obremenjuje našo zunanjo politiko, spravlja nas v interesne konflikte z drugimi, tudi prijateljskimi vladami (denimo zaradi zahtev po ekstradiciji) in narodi.«⁶² Glavna pobuda za nastanek te analize je bilo sicer poročanje o dolgotrajnem pogajanju med ZRN in Grčijo glede izročitve terorista Rolfa Pohleja, ki so ga odkrili v Grčiji. Ta RAF-ovec prve generacije⁶³ je na prostost prišel leta 1975, in sicer kot del skupine zaprtih teroristov, katerih

⁵⁹ PAAA, fond B 42 (ZA) Bd. 116724: Zapisnik vladne tiskovne konference 102/76, 13. 9. 1976: Carlos in Jugoslawien.

⁶⁰ Prav tam.

⁶¹ PAAA, fond B 42 (ZA), Bd. 116724: Fernschreiben (verschlüsselt), Nr. 449, 14. 9. 1976.

⁶² PAAA, fond B 150: Aufzeichnung des Ministerialdirigenten Pfeffer, 14. 9. 1976.

⁶³ Običajno se govori, da so v zgodovini RAF od njegove uradne ustanovitve leta 1972 do razpustitve leta 1998 delovale tri generacije RAF. Za prvo generacijo veljajo ustanovitelji RAF in njihovi sodelavci do zaprtja jedrne četverice leta 1974. Že nemudoma po aretaciji četverice naj bi se začela vzpostavljati druga generacija, za vrhunec delovanja katere veljajo akcije, izvedene leta 1977, obstajati pa naj bi prenehala leta 1982. Do tedaj je bila v zaporu večina najvidnejših članov druge generacije,

osvoboditev so v zameno za izpustitev ugrabljenega berlinskega politika Petra Lorenza zahtevali člani Gibanja 2. junij. Pohle, ki je potem preko Južnega Jemna odpotoval v Grčijo, je bil eden od teroristov, ki so v zapiskih v ječi opozarjali na mučilne metode ZRN, predvsem na mučenje s popolno izolacijo zapornikov. Prav zaradi teh poročil⁶⁴ je bilo poročanje javnosti o boju proti teroristom za nemško vlado pogosto mučno. Zato tudi v omenjeni analizi Pfefferta beremo: »Ukrepe zvezne vlade zainteresirane strani označujejo kot represalije in to lahko hitro podkrepijo 'optični' dokazi - demonstracije, okrepljena varnost pred veleposlaništvu in ministrstvu, otežen dohod do naših veleposlaništev v tujini. Podoba 'odprte družbe' tako blede, mnogi so zaskrbljeni glede naše demokracije, liberalna politika kaznovanja je bila diskreditirana (*Isolationsfolter*). Vse to vodi do tega, da je mednarodnemu terorizmu v ZRN razmeroma lahko najti sodelavce in prostore, ki jih potrebuje za svojo logistiko.«⁶⁵

Od 16. septembra naprej, ko so von Puttkamerju v zunanjem ministrstvu predali demaršo, novih informacij o (ne)prihodu Carlosa Šakala in Hansa-Joachima Kleina ni bilo.⁶⁶ Nadaljnji pogovori so se bolj ali manj vrteli okoli izmenjave istih očitkov. Predstavniki ZRN so Jugoslovanom očitali zadrževanje informacij in neukrepanje, predstavniki Jugoslavije pa so omenjali po svoji presoji nekorektno poročanje državnega sekretarja Böllinga, ki naj bi omalovaževalo Jugoslavijo in blatilo njen ugled pred mednarodno javnostjo. Nadalje je jugoslovanska stran, kar je do izraza prišlo v pogovoru jugoslovanskega veleposlanika v Bonnu Budimirja Lončarja z Legationstratom I. stopnje Rudolphom konec septembra, celotni zahodni skupnosti držav očitala, da izvaja pritisk nanjo. Nekakšen epilog k razpravi o zadevi Carlos pa je prvega oktobra naredil veleposlanik von Puttkamer, ki je državnega sekretarja na ministrstvu za zunanje zadeve SFRJ Mojsova obvestil, da je bolje, da o primeru Carlos ne razpravljajo več, saj je ZRN zelo razočarana nad potekom zadev med 6. in 9. 9. Dejal je še, da je Bölling ravnal pravilno, saj jugoslovanska stran ni hotela

nekateri pa so iz terorizma izstopili in se poskušali rešiti s kesanjem. V tretjo generacijo pa uvrščajo vse, ki so v imenu RAF akcije izvajali do samorazpustitve gibanja leta 1998.

⁶⁴ Za ta tajna sporočila, ki jih je zaporniška uprava prepovedovala in s katerimi so RAF-ovci poskušali komunicirati med seboj in tudi z javnostjo, se je uveljavil izraz *kassiber*. Izraz sicer izhaja iz besede v jidišu *kessaw*, kar pomeni tisto, kar je napisano. V nemškem pravnem žargonu pa je izraz *kassiber* prepovedan in zato tajno pisno sporočilo zapornikov ZAKAJ ????: lahko gre tudi sporočilo v šifrah ali slikovnih znakih. - Povzeto po razlagi besede *kassiber*. Dostopno na: *Kassiber* - Wikipedia: <http://de.wikipedia.org/wiki/Kassiber>, 22. 1. 2015.

⁶⁵ PAAA, fond B 150: Aufzeichnung des Ministerialdirigenten Pfeffer, 14. 9. 1976.

⁶⁶ 17. 9. je v Bonn veleposlaništvo ZRN na Dunaju poslalo še poročilo o poročanju avstrijskih časopisov, ki so v sklicu na egiptovski časopis *Achbar el Yom* pisali o domnevi, da ima Carlos pri sebi manjšo atomsko bombo in da se skriva na veleposlaništvu neke arabske države nekje v Evropi. Avstrijski socialistični časopis *Arbeiter-Zeitung* pa je poročal tudi o izjavah ameriške vlade. Tiskovni predstavnik State Departmenta Fred Brown je menda omenil trdne informacije, ki jih je imel State Department, da je Carlos bil v Beogradu. Brown je tudi rekel, da so seveda bili razočarani, da Jugoslavija Carlosa ni prijela. Jugoslovanskim organom so namreč predali jasne informacije o tem, kje se nahaja Carlos. Washington je še toliko bolj razočaran, ker se je Jugoslavija vedno hvalila s svojim sodelovanjem v boju proti terorizmu. ZDA je zato v Beogradu 8. septembra predala protestno noto. Predajo te note je kasneje Jugoslavija zanikala. - PAAA, fond B 42 (ZA), Bd. 116724, *Fernschreiben (offen)* Nr. 567.

priskrbeti zadovoljivih odgovorov in zato je Bölling odgovarjal na osnovi skopih informacij, ki jih je imel.⁶⁷

Kljub razočaranju glede ravnanja Jugoslavije je v naslednjih tednih hitro postalo jasno, da si ZRN ne želi dolgotrajne ohladitve odnosov. Pomen sodelovanja z Jugoslavijo je bil poudarjen tudi na novembrskih konzultacijah znotraj NATA o prihodnjem razvoju Jugoslavije. V dokumentu, ki je bil tajnega značaja, so govorili o grožnjah stabilnemu razvoju Jugoslavije. Predvsem možen izbruh nacionalizma po Titovi smrti in slaba gospodarska situacija sta bila obravnavana kot možna dejavnika negativnega razvoja Jugoslavije, kar bi lahko vodilo tudi do povečanih pritiskov Sovjetske zveze na Jugoslavijo. Ob tem sestanku je ministerialni direktor Meyer-Landrut sporočil, da se ZRN zdi smiselno, da bi NATO sprejel sklep o tem, kako naj bi države severnoatlantskega zavezništva ravnale v skladu s svojimi interesi za ohranitev neodvisnosti in integritete SFRJ. Taka izjava bi bila pomembna tudi v luči odnosov s SZ in da bi se SZ jasno pokazalo, kje stoji Nato v razmerju do Jugoslavije. Za ZRN je to pomembno tudi zato, ker od ponovne vzpostavitve diplomatskih odnosov ZRN tem odnosom posveča posebno pozornost.⁶⁸ Možnost invazije je sicer NATO ocenil kot zelo majhno, vseeno pa je sklenil, da bi veljalo podpreti ohranitev neodvisnosti Jugoslavije z izražanjem podpore političnemu in gospodarskemu približevanju Jugoslavije Evropski gospodarski skupnosti in pa s poudarjanjem njene pozitivne vloge v kontekstu procesa KVSE in v gibanju neuvrščenih. Bistveno je dati Sovjetski zvezi vedeti, da ima Zahod jasen interes za ohranitev jugoslovanske neodvisnosti. Zato pa tudi afere, kot je bila afera Carlos, ne smejo predolgo odmevati po kuloarjih mednarodne politike.⁶⁹

Zahodna Nemčija pa je imela še en interes za to, da sodelovanje med državama na področju boja proti mednarodnemu terorizmu ne bi doživelo dolgega zastoja. To je bila iniciativa ZRN za oblikovanje konvencije proti zajemanju talcev, razpravo, o kateri je želela postaviti na agendo zasedanja OZN jeseni 1977. Prav v prvih nemško-jugoslovanskih pogovorih o možnosti jugoslovanske podpore nemški pobudi pa je prišel do izraza tudi eden od možnih in zelo verjetnih razlogov za ravnanje Jugoslavije v primeru Carlos. Na začetku decembra je tako veleposlanik von Puttkamer poročal o svojem obisku pri zunanjem ministru Miniću: »Bil je prijazen, ampak je dal vedeti, da od Jugoslavije ne moremo pričakovati posebne podpore pri iniciativi. Solidarnost z neuvrščenimi ima v tem primeru za jugoslovansko vlado absolutno prednost. Minić je sicer dodal, bo Jugoslavija naredila vse, da bi Nemcem pomagala pri resoluciji, če bi ZRN bila pripravljena na kompromise. Puttkamer pa je dodal, da bi po njegovem mnenju izvzetje osvobodilnih gibanj, dejavnost katerih je Jugoslavija

⁶⁷ Op. 8, Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 449, 16. 9. 1976. V: Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland 1976. München 2007 (dalje Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1976), str. 1325.

⁶⁸ Op. 2, Poročilo veleposlanika Paulsa NATO-Konsultationen im kleinsten Kreise. V: Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1976, str. 1470.

⁶⁹ Povzeto po: Poročilo veleposlanika Paulsa NATO-Konsultationen im kleinsten Kreise. V: Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1976, str. 1470.

želela izločiti iz pojma terorizem, pomenilo razvodenitev resolucije.«⁷⁰ In resolucija za oblikovanje konvencije za prepoved jemanja talcev, in z njo povezana razprava o terminološki zamejitvi pojma terorizem, sta bili še vedno v ospredju mednarodnih razprav o terorizmu in tudi del pogovorov med ZRN in Jugoslavijo dve leti kasneje, ko je do novega zastoja v odnosih med državama prišlo zaradi še enega primera neizročitve teroristov, ki jih je zahtevala zahodnonemška vlada Helmuta Schmidta; do zastoja, ki je bil zaradi pomena četverice RAF-ovcev večji in vsaj potencialno usodnejši od zastoja 1976.

Štirje RAF-ovci na jugoslovanskih tleh

Prvi dokument v arhivu zunanjega ministrstva, ki omenja navzočnost štirih domnevnih teroristov iz vrst RAF v Jugoslaviji, je datiran z 18. majem 1978. V njem je uradnik D5 iz referata 511 poročal državnemu sekretarju in zveznemu ministru za zunanje zadeve Genscherju o tem, da je prejel sporočilo, da ima notranje ministrstvo namige o tem, da so pred nekaj dnevi v Jugoslaviji prišli teroriste: Rolf Clemens Wagnerja, Brigitte Mohnhaupt, Petra-Jürgena Boocka in Sieglinde Hofmann. Zapisal je še, da ministrstvo za pravosodje že pripravlja zahtevo za izročitev. Že v tej fazi je obstajal strah, da bi lahko Jugoslovani zahtevali zamenjavo teroristov za proti njim negativno nastrojene Hrvate v Nemčiji, čemur bi se po oceni D5 ZRN bilo mogoče izogniti.⁷¹

Zakaj je bilo Zahodni Nemčiji toliko do prijema četverice, pojasni že nekaj osnovnih podatkov o njenih članih. Wagner, Mohnhauptova, Hofmannova in Boock so bili povezani z zločini, ki so vodili v vročo nemško jesen 1977 in jo tudi zaznamovali. Bili so med vodilnimi člani druge generacije RAF, ki je - kot sem že omenila - celo po oceni Andreasa Baaderja kazala nagnjenost do večje brutalnosti kot ustanovitelji RAF. Glavno fronto svoje «vojne» proti Zahodni Nemčiji je druga generacija odprla poleti 1977, njeno operativno jedro pa so sestavljali Brigitte Mohnhaupt, Sieglinde Hofmann, Elisabeth von Dyck, Christian Klar, Willy Peter Stoll, Peter-Jürgen Boock, Susanne Albrecht, Rolf Clemens Wagner, Adelheid Schulz, Stefan Wisniewski. Prva odmevna akcija, ki je odprla 'sezono lova' na simbolne figure nemškega gospodarstva in politike, je bil umor bankirja Jürgena Ponta 30. julija 1977. Ponta je ustrelila študentka iz dobro situirane meščanske družine - Susanne Albrecht, podporo operaciji pa so nudili Mohnhauptova, Boock in Hofmannova. Umor je sprožil številna vprašanja glede uspešnosti sistema nacionalne varnosti, ki ga je v sedežu BKA v Wiesbadnu razvijal Horst Herold. Ta se je skliceval na razsežnost scene somišljenikov in simpatizerjev z urbanimi gverilci in pojasnjeval, da »je v naš računalniški sistem nadzora vključenih 1.200 oseb. Susanne Albrecht je torej ena od 1.200.«⁷²

⁷⁰ Povzeto po: PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17690: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 610, 3. 12. 1976.

⁷¹ Povzeto po: PAAA, fond B 150: Vorlage zur Unterrichtung: Terroristenfahndung im Ausland, 18. 5. 1978.

⁷² Horst Herold. V: Aust, Der Baader-Meinhof-Komplex, str. 452.

Poleg tega naj bi bilo aktivnih gverilcev ali oseb, ki bi lahko postale nevarne, skupaj okrog 6.000. Po julijskih dogodkih je tako Herold povedal: »Tu ne gre za problematičnost posameznih oseb, ampak na žalost za problematičnost množic. Nihče v ZRN ne more opazovati 1.200 izredno nevarnih oseb in nihče ne more s preventivnimi ukrepi izključiti vsako možnost nevarnosti. Znano je, da je za popoln nadzor osebe potrebnih okrog 20 ljudi. 1.200 krat 20 - toliko osebja nima celotna kriminalna policija. To govori o izrednem pomenu nenehnega, rutinskega in dolgoročnega opazovanja tega kroga ljudi, in sicer v obliki računalniškega opazovanja.«⁷³ In to, da sta v ZRN od poletja 1977 naprej zares vladala izredno stanje in permanentni preplah, potrdi tudi izjava notranjega ministra Maihoferja: »Ni nobenega - in ne otdrite zdaj od strahu - kapitalista, ki ne bi v krogu svojih sorodnikov ali znancev imel tudi svojega terorista. To je moje mnenje. V naši družbi ni več krogov višje družbe - in to je grozljivo -, ki v svojem okolju ne bi imeli oseb, kot je bila Albrechtova.«⁷⁴ In da bi opozoril na to, da ne gre le za zgolj nemški problem, je Herold pogovor sklenil z opozorilom na to, da so skupine, ki pripadajo RAF, le frakcija; le del svetovne Rdeče armade, ki se razume kot del vojske, ki vodi svetovno državljansko vojno.

Ocene Maihoferja in Herolda jasno pokažejo, kolikšno pomembnost je nemško vodstvo pripisovalo zaježitvi možnosti za nadaljnje teroristične napade. Zato je ZRN nemudoma po prejemu obvestila, da bo Jugoslavija v zameno za predajo četverice zahtevala izročitev osmih jugoslovanskih državljanov hrvaškega porekla, začela razvijati strategijo nadaljnjih pogajanj. V skupini osmih zahtevanih Hrvatov, pri kateri je šlo za vrh hrvaškega gibanja v Zahodni Nemčiji, so bili namreč trije s političnim azilom. Poleg njih pa je bil na seznamu tudi zloglasni Josip Stjepan (ali Stipe) Bilandžić, eden od ustanoviteljev gibanja Hrvaški narodni odpor, ki je v zaporu v Kölnu prestajal zaporno kazen zaradi poskusa umora jugoslovanskega konzula v Düsseldorfu Vladimirja Topića leta 1976. Jugoslavija je njegovo izročitev zahtevala že pred prihodom teroristične četverice, in sicer z utemeljitvijo, da je v Jugoslavijo poslal dve osebi, ki naj bi tam sprožili teroristično kampanjo. Ko je Jugoslavija predložila seznam osmih zahtevanih Hrvatov, je bil Bilandžić že v priporu pred izročitvijo (*Auslieferungshaft*). Čeprav je konec maja še kazalo, da z izročitvijo ne bo težav, se je Bilandžiću kasneje le-tej uspelo izogniti s pomočjo odvetnika, ki je na sodišče vložil peticijo za preklic izročitve z utemeljitvijo, da bi izročitev za Bilandžića pomenila enako kot obsodbo na smrt. Zavrnitev izročitve Bilandžića, še bolj pa njegova izpustitev iz zavora v septembru, sta ogromno prispevali k temu, da Jugoslavija na koncu domnevnih nemških teroristov vendar ni predala Nemcem. Toda konec maja takšen razplet še ni bil na obzorju.

Da so Nemci slutili, da ne bodo povsem zlahka dosegli izročitve četverice, je razvidno že iz njihovih internih razprav, v katerih so iskali pravo pot za vložitev zahteve za izročitev. V zapisniku pogovora pri kanclerju Schmidtu so tako razmišljali o najboljšem načinu predaje zahteve po izročitvi. Tehtali so, ali naj se odločijo za klasično in po bilateralni pogodbi o izročitvi predvideni poti sodelovanja ustreznih

⁷³ Prav tam.

⁷⁴ Werner Maihofer. V: Aust, Der Baader-Meinhof-Komplex, str. 453.

ministrskih resorjev, ali za politično, na dobrih odnosih med strankami utemeljeno sodelovanje, torej preko Staneta Dolanca ali celo z direktnim pristopom kanclerja Schmidta k Titu.⁷⁵ Tito je bil v zvezi z nemškimi teroristi prvič konkretno omenjen teden dni kasneje, ko je veleposlanik von Puttkamer iz Beograda poročal o najnovejših informacijah, ki jih je pridobil od nekega neimenovanega visokega uradnika. Ta mu je povedal, da naj bi o zadevi odločil Tito sam; da je Tito v osnovi privolil v izročitev četverice, vendar pod pogojem protiusluge. Menda naj Jugoslovani tudi ne bi vztrajali pri izročitvi celotne osmerice, morata pa biti med izročeni Bilandžić in Jelić.⁷⁶ Ker so v Bonnu tudi zaradi izkušenj izpred dveh let in s primerom Carlos sumili možnost nadaljnjih zapletov, so tudi že tehtali, kako drzni bi si Jugoslovani v njihovi trenutni situaciji upali biti. V razpravi pod vodstvom Helmuta Schmidta so tako razmišljali, ali bi si Jugoslavija upala tvegati obremenitev medsebojnih odnosov, kar bi zagotovo pomenilo negativen vpliv na jugoslovanske gastarbajterje, na odhajanje Zahodnih Nemcev na počitnikovanje v Jugoslavijo in na medsebojne gospodarske odnose, ki so bili za gospodarsko šibko SFRJ, ki je sredi sedemdesetih let stopila na pot vrtoglavega zadolževanja, izrednega pomena. Poleg tega so tudi glede na gospodarske interese Jugoslavije že sedaj razmišljali o možnosti pritiska na Jugoslavijo preko namigovanja na vlogo ZRN v pogajanjih o nadaljnjem sodelovanju Jugoslavije in Evropske gospodarske skupnosti. Državni sekretar van Well je tako zapisal, da je sicer težko oceniti, kaj bi morebitna jugoslovanska odklonitev predaje četverice pomenila za pogajanja o pogodbi med Jugoslavijo in EGS, ki so potekala prav tedaj, kar je sovpadlo tudi z obdobjem zahodnonemškega predsedovanja EGS. Tu bi lahko ZRN izkoristila trenutno nezadovoljstvo Jugoslavije s pogajanja, saj je evropska komisija ugotovila, da Jugoslavija preprosto hoče preveč in da bodo njene želje težko uresničljive. Veleposlaniki držav članic EGS, ki so bili povabljeni na pogovore o odnosih med EGS in Jugoslavijo k premieru Djuranoviću, so tako ocenili, da si Jugoslavija ne želi le privilegijev v gospodarstvu, ampak tudi, da bi nova pogodba določila tudi poseben političen položaj Jugoslavije.⁷⁷ Jugoslavija torej od sodelovanja veliko pričakuje in to bi lahko bil adut na strani ZRN v pogajanjih.⁷⁸

ZRN je v svojo strategijo hitro vključila tudi sodelovanje po partijski liniji. Hans-Jürgen Wischnewski, ki je bil od leta 1976 državni minister v Kanzleramtu, hkrati pa je od leta 1972 sedel v predsedstvu stranke SPD, se je kmalu po prijemu četverice v Beogradu srečal s sekretarjem izvršnega biroja partijskega predsedstva oziroma drugim človekom ZKJ Stanetom Dolancem.⁷⁹ Dolanc je nemškemu kolegu mirno de-

⁷⁵ Povzeto po: Aufzeichnung des Staatssekretärs van Well: Gespräch beim Bundeskanzler über Terrorismuskontakte mit Jugoslawien, 22. 5. 1978. V: Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland 1978. München 2009 (dalje Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1978), str. 753.

⁷⁶ PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 460. 29. 5. 1978.

⁷⁷ Več o tem v: PAAA, fond B 201, Bd. 450: Drahtbericht Nr. 422.

⁷⁸ Povzeto po: Aufzeichnung des Staatssekretärs van Well: Gespräch beim Bundeskanzler über Terrorismuskontakte mit Jugoslawien, 22. 5. 1978. V: Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1978, str. 754.

⁷⁹ Zanimivo je, da je jugoslovansko vodstvo skoraj panično reagiralo na poročanje nemških medijev o potovanju Wischnewskega v Jugoslavijo. Tako je ob pogovoru veleposlanika von Puttkamerja z

jal, da so štiri Nemce prijeli zaradi zapadlosti potnega lista in jih zato obsodili na dva meseca ječe. To naj bi tudi zagotavljalo dovolj časa za pogajanja o njihovi nadaljnji usodi. V pogovoru z jugoslovanskimi mediji pa je Dolanc zavzemal drugačen 'ton'. Tako je veleposlaništvo ZRN v analizi poročanja jugoslovanskih medijev o nemški četverici v Jugoslaviji v poročilu o intervjujih Staneta Dolanca za televizijo (15. 6.) in za časopis Delo (17. 6.) zapisalo, da je Dolanc razložil, da so štirje, ki so jih prijeli, po nemških (podčrtano v zunanjem ministrstvu) podatkih teroristi; da proti njim teče sodni postopek; da »doslej Jugoslaviji ni bil izročen niti en sam terorist, čeprav jih iščemo z mednarodnimi tiralicami in svarimo pred njihovo nevarnostjo«⁸⁰; da »mi ločujemo med teroristi in političnimi nasprotniki. Ne bomo dopustili, da nekoga, ki ubija naše državljane ali jih poskuša ubiti, ali izvaja kriminalna dejanja v Jugoslaviji, obravnavajo kot političnega nasprotnika, da mu dodelijo politični azil, medtem ko druge, ki so zagrešili enake zločine, označijo za teroriste.«⁸¹ Tudi v drugih medijih pa se je že pojavil argument, s katerim je Jugoslavija zavlačevala z odločitvijo glede četverice: to je teza, da ZRN vodi dvoličen boj proti terorizmu, oziroma, da skrajnih Hrvatov, ki ogrožajo življenja jugoslovanskih državljanov, ne obravnava kot teroriste.

Kot se bo izkazalo tudi kasneje v tej zgodbi, so bili kot vir internih informacij za nemške diplomate in funkcionarje dragoceni nekdanji veleposlaniki SFRJ v Bonnu. V tej vlogi sta bila še posebej pomembna v času afere s štirimi RAF-ovci državni sekretar na zunanjem ministrstvu Budimir Lončar, ki je svoj mandat veleposlanika v ZRN zaključil manj kot leto dni pred navzočnostjo nemških teroristov v SFRJ, in pa prvi veleposlanik Jugoslavije v Bonnu po obnovi diplomatskih stikov med državama Rudi Čačinović.

Tako je denimo Lončar von Puttkamerju, ki je imel po lastnih besedah z nekdanjim veleposlanikom v Bonnu zelo dobre odnose, 5. junija omenil, da je Jugoslavija »soočena z naraščajočim prijateljskim pritiskom«⁸². Dejal je, da seveda ne bo omenjal konkretnih držav in da tudi ni vse skupaj tako preprosto, da bi šlo le za arabski pritisk. Namig na to, s kakšnim pritiskom je soočena Jugoslavija, je bila tudi Lončarjeva izjava: »Problem moramo rešiti do začetka konference zunanjih ministrov neuvršenih držav v Beogradu (konec julija), sicer ne bo več ničesar možno rešiti.«⁸³ Ko pa je bilo uradnega pogovora konec, in ko ga zapisnikar ni več mogel slišati, je Lončar von Puttkamerju z drobnopazko poskušal še nekoliko pomagati pri razumevanju ravnanja Jugoslavije: »Ta zadnja pripomba ustreza naši realni poli-

notranjim ministrom Herljevićem slednji najprej zelo razburjeno omenil poročanje nemških medijev o potovanju Wischneweškega, nato pa zaskrbljeno vprašal, ali novinarji vedo tudi za pismo Wischneweškega Titu. Herljević se je po poročanju von Puttkamerja pomiril šele, ko je ambasador zanikal obveščenost medijev glede pisma. Zdi se, kot da si je jugoslovansko vodstvo želelo ohranjati vtis pred mednarodno javnostjo, da je celotna zadeva ne obremenjuje preveč. - PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 470, 31. 5. 1978.

⁸⁰ PAAA, fond B 42 (ZA), Bd. 116735: Poročilo beograjskega veleposlaništva ZRN: Betr.: Deutsch-jugoslawischer Kampf gegen Terrorismus, hier: Jugoslawisches Presseecho; 27. 6. 1978.

⁸¹ Prav tam.

⁸² PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 487, 5. 6. 1978.

⁸³ Prav tam.

tični situaciji. Prihajam direktno z obiska Giereka na Brionih in tam vidijo situacijo enako.«⁸⁴ Na obisku prvega sekretarja poljske komunistične partije Edvarda Giereka na Brionih sta bila navzoča tudi Tito in Dolanc in slednji je dan po pogovoru z Lončarjem von Puttkamerju potrdil obstoj pritiska s 'prijateljske strani', vendar je bil ob tem bolj suveren kot Lončar in je zatrdil, da to ne bo vplivalo na odločitev Jugoslavije v primeru izročanja nemške četverice. Po pogovoru z Dolancem je von Puttkamer še vedno verjel v pripravljenost Jugoslavije na predajo četverice v skladu z bilateralnim sporazumom o ekstradiciji. Dolanc je tako vztrajal, da mora Jugoslavija dobiti nekaj v zameno za uslugo Nemčiji, vendar pa, da bi zadostovalo tudi, če bi ZRN izročila le eno ali dve osebi s seznama zahtevanih teroristov s hrvaškimi koreninami. Po Dolancu bi bila to pomembna gesta, ki bi pri ljudeh okrepila zaupanje v ZRN, jugoslovanskemu vodstvu pa bi omogočila več maneverskega prostora pri nadaljnjih pogovorih z Nemčijo.⁸⁵

V primeru pogajanj o predaji štirih teroristov so prišli do izraza različni interesi različnih skupin znotraj jugoslovanske oblasti; predvsem pa tudi to, da različni vladni sektorji niso bili enako seznanjeni s potekom in pa tudi s končnim (političnim) ciljem Jugoslavije v tem primeru. Tako je celotno zgodbo zelo zaznamovala ostrina, skoraj osornost notranjega ministra Herljevića, ki je že v pogovoru z veleposlanikom von Puttkamerjem sredi junija namignil na možnost, da bi Jugoslavija četverico po koncu njihove zaporne kazni zaradi posedovanja ponarejenih potnih listov izgnala iz države in je ne bi predala ZRN. In ob von Puttkamerjevi omembi prejšnjih pogovorov glede te zadeve je Herljević celo - kot se večkrat izrazijo uslužbenci veleposlaništva ZRN - s posmehljivim tonom dejal, da bi Jugoslavija lahko ustregla nemški želji: »Lahko bi tudi tako ravnali.«⁸⁶ Vse svoje odgovore pa je posredno utemeljil z razvojem dogajanja v zvezi z najbolj iskanim jugoslovanskim teroristom Bilandžićem. Ker je bilo v tem trenutku že bolj ali manj jasno, da ZRN Bilandžića, ki je s svojim odvetnikom pod utemeljitvijo strahu za življenje v primeru izročitve Jugoslaviji, ne bo predala, je Herljević v zvezi z razvojem zadeve v Nemčiji omenil »igro fašističnih sil«⁸⁷. Ob pripombi von Puttkamerja, da sodišča vse druge primere razen Bilandžićevega obravnavajo še naprej, pa je Herljević dejal: »Ampak blago, ki nam ga lahko pošljete, se je zelo poslabšalo.«⁸⁸ Na tem mestu morda velja omeniti vprašanje odnosa med Dolancem kot enim vodilnih funkcionarjev zveze komunistov in tedaj tudi že potencialnim naslednikom Tita ter slednjim. Dolanc je namreč še celo poletje zatrjeval možnost pozitivne rešitve problema ekstradicije. Po drugi strani pa je Herljević, ki je bil neposredno odgovoren Titu in ki je ves čas zastopal veliko tršo linijo in deloval bolj obveščen od vseh drugih sogovornikov v nemškem veleposlaništvu, zelo jasno namigoval na možnost izida primera Mohnhaupt et al, do kakršnega je novembra potem zares prišlo. V tem pogledu je tudi pomenljiva Dolančeva opazka o nujnosti geste

⁸⁴ Prav tam.

⁸⁵ Povzeto po: PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 486, 6. 6. 1978.

⁸⁶ PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 526, 19. 6. 1978, PAAA.

⁸⁷ Prav tam.

⁸⁸ Prav tam.

dobre volje na nemški strani, ki da je nujna, da bi »trde na naši strani«⁸⁹ prepričali, da je nemške teroriste treba izročiti. S tem je po von Puttkamerjevi oceni namignil na hude zakulisne boje, ki so spremljali razpravo v jugoslovanskem vodstvu o odločitvi glede četverice. In pomemben je tudi zapis von Puttkamerja, da nastaja vtis, da je Jugoslaviji malo mar za zahodno javno mnenje v primeru, da četverice ne bi izročili.

Interni nemški dokumenti govorijo o tem, da so se Nemci že sredi poletja zavedali možnosti, da je krivda za jugoslovansko zavlačenje z izročitvijo tudi na njihovi strani. Tako je na tajnem posvetu državnega ministra Wischnewskega ter predstavnikov ministrstva za zunanje zadeve, ministrstva za notranje zadeve in ministrstva za pravosodje, ki je potekalo 10. julija, torej dva dneva pred iztekom zapornih kazni četverice, Wischnewski prvič omenil namige Jugoslavije, da so zahtevani hrvaški ekstremisti bili ali pa so celo še vedno sodelavci nemške obveščevalne službe (*Verfassungsschutz*). In na ozadju te predpostavke je Jugoslavija, ki je v tem trenutku tudi že vztrajala pri dogovarjanju o tej zadevi preko kanalov pod zaščito varnostnoobveščevalnih služb, ZRN predlagala, da preko tajnih kanalov povsem odkrito spregovori o takšnih dejavnostih Hrvatov. V tem primeru pa bi bilo na nemški strani popolnoma nesmiselno vztrajati pri pravnih utemeljitvah neizročitve Hrvatov, ampak bi bilo mogoče pričakovati le to, da Nemčija odkrito reče, »da teh oseb ni možno izročiti, ker so sodelovale z obveščevalno službo«⁹⁰. In v sporočilu SFRJ, ki ga je na omenjenem julijskem sestanku posredoval Wischnewski, je bilo še zapisano, da bi ZRN, če že ne želi predati oseb, ki uživajo azil, morala nastopiti vsaj proti osebam, ki imajo tuje potne liste in ki hkrati na ozemlju ZRN organizirajo demonstracije in izvajajo druga do Jugoslavije sovražna dejanja. Tu je Jugoslavija mislila predvsem na osebo s priimkom Jelić, ki je živela v Berlinu in imela argentinski potni list. Jugoslavija je v tem trenutku preko Herljevića tudi že sporočila, da bo v primeru neizpolnitve njihovih pričakovanj s strani ZRN Mohnhauptovo, Hofmannovo, Boocka in Wagnerja postavila pred svoja sodišča in jim sodila glede na dokazno gradivo, ki ga je Jugoslaviji v zvezi s teroristično dejavnostjo četverice predložila zahodna Nemčija. Po mnenju Jugoslavije je to gradivo izrazito skromno.⁹¹

Čeprav je bilo to tedaj eno najbolj perečih vprašanj v medsebojnih odnosih med državama, vprašanje teroristov ni bilo ena od ključnih tem pogovorov na srečanju zunanjih ministrov ZRN in SFRJ 11. avgusta v Bad Reichenhallu. Teme na sestanku ni načela nobena od strani. Med aperitivom pred večerjo je Genscher predlagal, da bi se pogovorili o tem, kaj naj tisku - in to vprašanje bo na tiskovni konferenci gotovo zastavljeno - povejo o tej temi. Predlaga, da se jim sporoči naslednje: To temo smo načeli, vendar ni bila v središču pogovorov, obe strani sta se le medsebojno obvestili o stanju na tem področju. Po njegovem mnenju bi to morala biti zadostna informacija, ker sam verjame, da obstaja med obema stranema strinjanje, da pri terorizmu

⁸⁹ PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 563, 3. 7.1978.

⁹⁰ PAAA, fond B 150: Ergebnisvermerk über die Besprechung im Bundeskanzleramt am 10. 7. 1978 über die Fragen des Deutsch-jugoslawischen Auslieferungsverkehrs (geheim).

⁹¹ Povzeto po: Prav tam.

ne gre za zunanjepolitični problem in da ni povezave med obema primeroma zahtev po izročitvi. Vrhovec se je strinjal in dodal, da gre med obema primeroma kvečjemu za moralno povezavo. Dodal je še, da sam ni dovolj seznanjen z novostmi v tem primeru, kar je še eno potrdilo, da po uradni diplomatski poti niso potovale vse informacije, povezane z zahtevami po izročitvi. Je pa Vrhovec še sporočil, da so vse štiri nemške osebe po izteku prestajanja zaporne kazni zaradi neveljavnega potnega lista v priporu za izročitev in da je težko predvideti, kdaj bo lahko jugoslovanska stran posredovala novo informacijo, saj zaradi počitnic jugoslovanskega sodstva celoten postopek sedaj stoji (*Verfahren schlafen*).⁹² Sodišča v ZRN pa so delala tudi avgusta in tik pred tiskovno konferenco Genscherja in Vrhovca je Legationsrat I. razreda Türk poslal informacijo, da je višje deželno sodišče v Kölnu izročitev Bilandžića imenovalo za možno in pravno dopustno (*zulässig*) in zato podaljšalo njegovo zadržanje v zaporu za izročitev.⁹³ Je pa mogoče pričakovati, da bo Bilandžić vložil ustavno pritožbo. Do tega je bilo deset dni se je to dejansko zgodilo.⁹⁴

Dogodki, ki so bili odločilni za razplet primera Mohnhaupt et al, so se zgodili septembra. Tako je 13. septembra ministerialni dirigent Verbeek preko nemškega veleposlaništva v Beogradu sporočil, da je višje sodišče v Frankfurtu izročitev Ljubomira Dragoje in Nikole Miličevića ocenilo kot nedopustno. Sodišče je odločitev utemeljilo s pomanjkljivim dokaznim gradivom, ki ga je priskrbel jugoslovanska stran in ki ne zadošča za izročitev. V zvezi z Bilandžićem pa so v tem trenutku sporočili, da gre v njegovem primeru za obtožbo za zločine, ki so se zgodili na ozemlju ZRN, zaradi česar ima pred izročitvijo Bilandžića Jugoslaviji prioriteto sodna obravnava na nemških sodiščih. Noto, ki jo je predal Verbeek, je sklenilo naslednje sporočilo: »Zvezna vlada je zato sklenila, da ne more pristati na zahtevo po izročitvi Dragoje, Miličevića in Bilandžića. V zvezi z drugimi osebami, katerih izročitev je Jugoslavija zahtevala z noto, datirano s 30. majem 1978, pa želi ZRN počakati na dopolnitev dokumentacije zahteve za izročitev.«⁹⁵

V zvezi z zgoraj omenjeno septembrsko noto in pa z izpustitvijo Bilandžića, za katero se je kölnsko sodišče odločilo nekaj dni po njeni predaji, je 19. 9. državni mi-

⁹² Povzeto po: PAAA, fond B 42 (ZA), Bd. 11673: 5Gesprächsaufzeichnung - Gespräch des Bundesministers des Auswärtigen mit dem jugoslawischen Außenminister am 11. August 1978 in Bad Reichenhall; podpisana pod zapis: Finke-Osiander.

⁹³ Op. 45, Gesprächsaufzeichnung - Gespräch des Bundesministers Genscher mit dem jugoslawischen Außenminister Vrhovec in Bad Reichenhall. V: Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1978, str. 1215. Podrobneje o Türkovi informaciji v: PAAA, B 83, Bd. 1257: Runderlaß Nr. 3953.

⁹⁴ Takrat je Legationsrat I. razreda Türk zapisal, da je pritožbo Bilandžića sprejel prvi senat ustavnega sodišča, ki je pravosodnemu ministrstvu zvezne dežele Severno Porenje - Vestfalija, ki je bilo v izhodišču pristojno za obravnavo primera Bilandžić, sporočilo, da bo o ustavni pritožbi Bilandžića odločilo do 5. septembra. Do tedaj ni bilo pričakovati novih potez in informacij s strani zvezne vlade: »Zvezna vlada je na svojo iniciativo Zveznemu ustavnemu sodišču sporočila, da pred njegovo odločitvijo ne bo sprejemala nobenih odločitev v zvezi z izročitvijo Bilandžića.« Podrobneje o primeru Bilandžić in presojanju zahodnonemških sodnih organov o njem v: PAAA, fond B 83, Bd. 1257.

⁹⁵ Op. 45, Gesprächsaufzeichnung - Gespräch des Bundesministers Genscher mit dem jugoslawischen Außenminister Vrhovec in Bad Reichenhall. V: Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1978, str. 1215. Podrobneje v: PAAA, fond B 83, Bd. 1257: Drahterlaß Nr. 4495.

nister Wischnewski sprejel jugoslovanskega veleposlanika v Bonnu Makića. Slednji je izpustitev Bilandžića označil za veliko razočaranje: »Med jugoslovanskimi gastarbejterji se širijo govornice, da je izpustitev Bilandžića največja zmaga nad Jugoslavijo po koncu vojne.«⁹⁶ Omenil je tudi velik odziv jugoslovanske javnosti na izid primera Bilandžić, zaradi česar naj bi v Jugoslaviji nastajal vtis, da se v ZRN razvija peta kolona proti Jugoslaviji. Bilandžić naj bi bil negativni simbol nemško-jugoslovanskih odnosov, saj lahko sedaj prosto govori v javnosti in daje znak drugim hrvaškim ekstremistom, da jim v Zahodni Nemčiji ne grozi nobena nevarnost. Makić je še dejal, da jugoslovanski strani ni razumljivo, da je v ZRN primer, ki ima tako globok političen pomen, mogoče obravnavati le po pravnih kriterijih. In res je Bilandžić po zanj odrešilni sodbi kölnskega sodišča odpotoval v Severno Ameriko, kjer je v Čikagu celo zbiral denar za podporo dvema Hrvatoma, ki sta njegovo izpustitev že avgusta poskušala doseči z zasedbo konzulata ZRN v Čikagu. Tako je vehementno ravnanje Bilandžića res še okrepiło občutek poraza na jugoslovanski strani, čemur je sledila ostra jugoslovanska nota, predana veleposlaništvu v Beogradu. Šlo je za izredno trdo formulirano besedilo, katerega vrhunec je bila ponovna omemba 'dvojnih meril', in ki je zvezni vladi pripisalo pomanjkanje volje in pripravljenosti za sodelovanje pri boju proti mednarodnemu terorizmu.

September 1978 je bil čas, ko je Generalna skupščina OZN obnovila obravnavo predloga oblikovanja konvencije o prepovedi zajetja talcev, ki je bila po večletnih prizadevanjih ZRN sprejeta naslednje leto. In ob robu 33. zasedanja Generalne skupščine OZN sta o bilateralnih problemih, povezanih s terorizmom, ponovno govorila tudi Genscher in Vrhovec. Dober mesec po srečanju v Bad Reichenhallu, ki pa je bil tudi mesec, v katerem se je odločila usoda zahtevanih oseb na obeh straneh, je Genscher duhove želel pomiriti z vztrajanjem pri tem, da je Nemčija ravnala v skladu s pogodbo o izročanju, saj da je šlo za obravnavo zločinov, ki so bili načrtovani in izvedeni na ozemlju ZRN in za katera so zato pristojna nemška sodišča. Obenem je poudaril, da so Jugoslaviji predali seznam oseb jugoslovanskega porekla, ki so v ZRN dobile visoke kazni, kar naj bi potrjevalo, da se Nemčija drži zaveze glede boja proti terorizmu. Podobno je teden dni prej na vladni 'Sprechstunde' kancler Helmut Schmidt skušal odgovoriti na ponavljajoče se obtožbe Jugoslavije glede nemške dvoličnosti v obravnavi teroristov in toleriranja radikalnih Hrvatov, ki da jih Nemci namesto teroristi imenujejo borci za svobodo. Schmidt je tako na poslansko vprašanje o radikaliziranih Hrvatih povedal, da tujci, ki živijo v Nemčiji, in ki tu načrtujejo in promovirajo nasilna dejanja, ki jih nameravajo izvesti v drugih deželah, s tem kršijo nemško gostoljubje: »V odnosu do drugih držav, v odnosu do prijateljskih držav, npr. Jugoslavije, smo dolžni v veliki meri skrbeti za to, da naša država ne bo postala izhodiščna baza za akcije, ki bi lahko pod vprašanje postavile integriteto drugih držav.«⁹⁷

⁹⁶ PAAA, fond B 42 (ZA), Bd. 116735: Vermerk: Gespräch StM Wischnewski mit dem jugoslawischen Botschafter am 19. 9. 1978.

⁹⁷ Helmut Schmidt v op. 6, Aufzeichnung des Ministerialdirigenten Lücking: Betreff: Jugo-

Da so bili odnosi med državama v tem trenutku zares napeti, nakazuje pripomba Genscherja na omenjenem srečanju z Vrhovcem v New Yorku. Po tem, ko sta se oba sogovornika strinjala, da je konstanta zunanjepolitične agende obeh držav ohranjanje tesnih in dobrih odnosov med državama (tudi zaradi pomena «mostu» Bonn-Beograd za stabilnost v širši evropski regiji), je Genscher dejal, da želi reči nekaj precej nekonvencionalnega, in sicer, da bi mu bilo ljubše, če bi Beograd dobro odločitev sporočil kasneje, kot pa da bi slabo odločitev sporočil zdaj. Ko sta se oba strinjala, da glede na trenutno stanje stvari verjetno ni možno javnosti sporočiti kar koli konkretnega o primeru izročanja teroristov, je Genscher še enkrat poudaril, da »se mu z ozirom na trenutno vzdušje v Evropi zdi izredno pomembno, da preprečijo, da bi se med državi zagostil klin«⁹⁸. Septembra je bilo Nemcem sicer že bolj ali manj jasno, da Jugoslavija po izpustitvi Bilandžića po 'izsiljevanju' dveh Hrvatov na konzulatu v Čikagu četverice teroristov ne bo predala nemškim oblastem.⁹⁹ Vseeno pa so Nemci še vedno verjeli, da Jugoslavija RAF-ovcev vseeno ne bo izpustila, kajti na ta način bi na laž postavila svoje vztrajanje, da ne postavlja pogojevanja (*junktim*) med njeno zahtevo po predaji osmih jugoslovanskih državljanov in štirimi Nemci. Za idealni možni (četudi še vedno začasni) izid celotne afere je tako krog okoli Helmuta Schmidta in kriminalnega urada tedaj imel nalogo postaviti četverico pred jugoslovansko sodišče in izreči sodbo, po kateri bi za nekaj let pristali v jugoslovanski ječi in bili tako 'vzeti iz prometa'. A do tega ni prišlo.

Od konca septembra so nemška sodišča preko veleposlaništva ZRN jugoslovanskemu zunanjemu ministrstvu poslala zahteve po izročitvi vseh štirih teroristov: Rolfa Clemensa Wagnerja, Brigitte Mohnhaupt, Petra-Jürgena Boocka in Sieglinde Hofmann. Za vsakega posebej so poslali tudi utemeljitev zahteve za predajo. Najbolj podrobno dokazno gradivo so poslali za Wagnerja, ki so ga identificirali kot osebo, ki je na pariškem letališču Orly oktobra 1977 kupoval karto za sina ugrabljenega industrialca Hannsa-Martina Schleyerja, in ki je bil očitno eden ključnih teroristov v navezi akcij ugrabitve in umora Schleyerja ter ugrabitve letala Lufthanse Landshut. V natančnem popisu delovanja Wagnerja je bilo tudi omenjeno, da Wagner že vrsto

slawische Entscheidung in der Auslieferungssache Mohnhaupt u.a. - hier: Mögliche Reaktionen. V: Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1978, str. 1426.

⁹⁸ PAAA, fond B 42 (ZA), Bd. 116737: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 2360, 28. 9. 1978.

⁹⁹ Avgusta sta dva Hrvata vdrla v zahodnonemški generalni konzulat v Čikagu in grozila z umorom osmih talcev v primeru, da Josipa Stipeta Bilandžića ne izpustijo iz pripora pred izročitvijo. V Bonnu se je nemudoma sestal mali krizni štab in stopil v kontakt z enim od Bilandžićevih odvetnikov Fritzem Fellerjem. Tega je notranji minister Baum poskušal prepričati, da naj se Bilandžić distancira od zahtev Hrvatov v Čikagu, saj bo v nasprotnem primeru dokazal svojo povezanost s terorističnimi krogi emigrantskih Hrvatov, kar je poprej sicer zanikal, in na čemer je temeljila tudi njegova obramba. Dodal je tudi, da odločitev glede Bilandžićeve predaje Jugoslaviji še zdaleč ni padla in da je prav tisti dan ustavno sodišče v Karlsruheju sprejelo Bilandžićevo ustavno pritožbo in jo priznalo za formalno pravilno. Po večurnih pogajanjih, v katerih je sodeloval tudi Bilandžićev brat Ivan, ki je bil v Čikagu, sta oba brata vendarle pristala na predlog Bauma, ki je očitno tudi sam nasprotoval izročitvi Stipeta Bilandžića Jugoslaviji, in sta pozvala oba Hrvata v generalnem konzulatu h kapitulaciji. - Povzeto po: Terrorismus: Die Atempause geht zum Ende. V: Der Spiegel, 1978, št. 34, 21. 8. 1978. Dostopno na: DER SPIEGEL 34/1978: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-40616064.html>, 17. 1. 2015.

let živi pod skrivnimi imeni in da zato še posebej v njegovem primeru obstaja visoka nevarnost pobega ali pa da bi 'poniknil' v Jugoslaviji.¹⁰⁰

Po popolnem zatišju v oktobru je izmenjava sporočil med ZRN in Jugoslavijo dosegla vrhunec po 17. novembru 1978. S tem datumom je datirano prvo sporočilo zahodnonemškega veleposlanika, v katerem sporoča, da je primer Mohnhaupt et al pravzaprav zaključen in za ZRN izgubljen. Von Puttkamer je predal sporočilo vodje pravnega in konzularnega oddelka v jugoslovanskem zunanjem ministrstvu Dzihe Redžepa. Ta je dejal, da je okrožno sodišče v Beogradu v skladu s členom 530, odst. 3 jugoslovanskega kazenskega zakonika, zavrnilo izročitev štirih nemških državljanov; da je to odločitev medtem tudi že potrdilo vrhovno sodišče Srbije in da je stopila v veljavo. Štiri teroriste so razglasili za nezaželene osebe. Na veleposlanikovo vprašanje, kaj konkretno to pomeni, je Redžep odgovoril, da lahko štiri osebe odpotujejo v državo po svojem izboru. Redžep je von Puttkamerju tudi predal utemeljitev jugoslovanske odločitve:

- Jugoslovanska sodišča so neodvisna. Jugoslovanska vlada nanje nima vpliva in ne more spreminjati njihovih odločitev.
- Po preverbi vseh informacij, ki jih je SFRJ dobila od ZRN, naj nemški argumenti in dokazi ne bi zadoščali za krivdo štirih nemških državljanov oziroma naj ne bi bilo zadostnih argumentov za izročitev. Ta odločitev ustreza nemško-jugoslovanskemu bilateralnemu dogovoru o izročanju.
- Jugoslovanska vlada tudi v prihodnosti ne bo nikoli dovolila, da bi se na njenem ozemlju načrtovala teroristična dejanja proti drugim državam ali diplomatskim predstavnikom drugih držav. Že do sedaj je naredila vse, da jih je zaščitila. Na žalost v primeru ZRN o tem ni mogoče govoriti. In prav zdaj je Jugoslavija prejela informacijo, da so v Konstanci fašistični skrajneži umorili Jugoslovana Radomira Gažijo¹⁰¹.
- Ta in temu podobni primeri so v jugoslovanski javnosti izzvali ostre reakcije in ostri odzivi so sledili tudi provokativnemu nastopanju terorista Bilandžića v zadnjem času.¹⁰²

¹⁰⁰ Celotno besedilo obtožnice in utemeljitve zahteve po izročitvi Wagnerja: PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Beschluß in dem Ermittlungsverfahren gegen Rolf Clemens Wagner, 18. 9. 1978.

¹⁰¹ V decembrskem pogovoru jugoslovanskega veleposlanika v Bonnu Makića in državnega sekretarja van Wella je slednji omenil, da nemški kriminalisti niso odkrili nikakršnega namiga na politično ozadje umora v Konstanci, čeprav je jugoslovanska stran za ozadje dogodka označila hrvaški ekstremizem. Makić je sicer odvrnil, da je tisk pisal le o domnevah, da so Gažijo umorili hrvaški ekstremisti. »Jugoslovanska vlada nima nikakršnih lastnih informacij.« (doda klicaj) Je obžalovanja vredno in »prosi za opravičilo« (podčrtano v veleposlaništvu), če je nastal takšen vtis, da ima jugoslovanska stran informacije, do katerih v resnici ni mogla priti. - Povzeto po: PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: D-J Auslieferungsverkehr, 23. 11. 1978. Pogovor pa je bil še eno opozorilo nemške strani Jugoslaviji, da ZRN sluti jugoslovanske mahinacije za smrtmi njenih državljanov, ki jih je možno izrabiti za utemeljitev njihovih političnih odločitev.

¹⁰² Povzeto po: PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 894, 17. 11. 1978.

Po von Puttkamerjevem posredovanju obvestila o razglasitvi četverice za *persone non grate* in o njihovi izpustitvi je zvezni kriminalni urad (BKA-Wiesbaden) nemudoma zaprosil za informacije, ki bi lahko pomagale izslediti teroriste, in v prošnji tudi omenil, da kljub večkrat izrečenim zahtevam od Jugoslavije še vedno niso prejeli fotografij, prstnih odtisov in rokopisov štirih zahtevanih oseb. Von Puttkamer je moral v naslednjem trenutku tudi poročati o zadregi, ki je še dodatno vrgla slabo luč na ravnanje jugoslovanskega vodstva. Novico o izpustitvi teroristov je prejel v petek zvečer in v naslednjih urah nikakor ni mogel najti osebe, ki bi mu lahko predala uradno pojasnilo jugoslovanske odločitve. V soboto je potem vendar prišel do nekdanjega veleposlanika Lončarja, ki je pojasnil, da notranjega ministra Herljevića, ki je najbolj pristojen za pojasnjevanje odločitve beograjskega sodišča, ni v prestolnici. V oceni srečanja je von Puttkamer omenil, da je razlaga odsotnosti vseh kompetentnih sogovorcev v tej zadevi verodostojna, saj da je znano, da beograjski visoki politiki v petek popoldne na hitro (von Puttkamer uporabi izraz *fluchtartig*) zapustijo Beograd. Lončar je tudi prosil, naj Nemci odsotnosti Herljevića in drugih potencialnih sogovornikov nimajo za sovražno dejanje; da gre le za naključno situacijo. Von Puttkamer je sicer podvomil v pripravljenost Jugoslovancev na nadaljnje sodelovanje, saj tudi po odločitvi jugoslovansko sodišče ni posredovalo dokaznega gradiva, ki bi ZRN pomagalo izslediti teroriste in jih v nadaljevanju spraviti pred sodišče. Zanimiva je ocena veleposlanika ZRN, da je glede na termin sporočanja odločitve sodišča in glede na poročanje medijev možno sklepati, »da je sklep sodišča že ležal v predalu (da je bil že vnaprej pripravljen, op. P. B.) in da so Jugoslovanci le čakali na primerno situacijo.¹⁰³ Ta je nastala po umoru v Konstanci, o katerem časopisi na veliko poročajo in zapisali so tudi že imena storilcev iz ustaško-fašističnega podzemlja. O izpustitvi naših teroristov pa so poročali le na kratko in poročila so omejena na uradno izjavo.«¹⁰⁴

Odločitev Jugoslavije je še posebej zanimiva zato, ker je bilo očitno, da je z njo Jugoslavija tvegala zanjo izredno pomembne odnose z Zahodno Nemčijo. Da pa tudi Zahodni Nemčiji ni bilo vseeno, ali bi prišlo do poslabšanja odnosov med državami, lahko ugotovimo iz zapisnika pogovora o možnih odzivih ZRN na odločitev

¹⁰³ S tem je von Puttkamer mislil predvsem na agresivno poročanje Politike, časopisa, ki je bil poleg Borbe tiskani medij, ki je izražal pozicije in politiko jugoslovanske oblasti. Politika je tako neposredno po odločitvi glede četverice ZRN imenovala »krovna zgradba teroristov«. Posebej pomenljiv pa je bil članek novinarja Dikića z naslovom Obljubljena dežela teroristov. V njem je pisal, da je bilo v zadnjih 16 letih v ZRN ubitih več kot 50 Jugoslovancev; da ZRN že 30 let tolerira antijugoslovanski terorizem na svojem ozemlju: teroriste tolerira, financira, štiti, stimulira ... Posledica tega je nastanek rakavega tumorja (*Krebsgeschwür*) mednarodnih odnosov. Nihče v Bonnu ni prevzel odgovornosti in ni odgovarjal za to, da se teroristi nikjer ne počutijo tako varne in da so tako brez nadzora kot ravno v ZRN. Po pisanju Dikića je šla toleranca do teroristov v ZRN tako daleč, da so izpustili vodjo ustaških teroristov. Niso ga izročili Jugoslaviji, ampak so ga izpustili, ga financirali in sedaj se lahko prosto giblje v ZDA, potuje nazaj, nastopa na televiziji ter širi protijugoslovansko propagando. ZRN naj bi že 13. tolerirala njegovo morilsko dejavnost. O vsem tem nemški mediji kot na ukaz molčijo, v zadnjih dneh pa so grobe grožnje in laži usmerili proti Jugoslaviji, in sicer zaradi neizročitve teroristov, za katere ni bilo nobenih pravih dokazov, da so teroristi. - Povzeto po: PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 898, 18. 11. 1978.

¹⁰⁴ PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 897, 18. 11. 1978.

Jugoslavije, o katerih so v nemški vladi razpravljali že 20. novembra, in v katerem je bilo tudi jasno omenjeno, da dolgoročno poslabšanje odnosov med državama ni v interesu nikogar. Tudi zaradi stabilnosti cele Evrope je bilo vzdrževanje neodvisne politike Jugoslavije eden od pomembnejših zunanjepolitičnih interesov ZRN. In to je določalo tudi seznam možnih reakcij, navedenih v zapisniku tega sestanka:

- Takojšen odpoklic veleposlanika na pogovore v Bonn - se je že zgodilo.
- Poziv jugoslovanskemu veleposlaniku na pogovor - se bo zgodilo.
- Prekinitev diplomatskih stikov - nerealno.
- Preverjanje sodelovanja oddelkov, ki so pristojni za notranjo varnost.
- Odpoved bilateralnega sporazuma o ekstradiciji - potrebna bo natančna preverba glede pravne obveznosti in političnih interesov.
- Zadržanost v izmenjavi obiskov.
- Med možnimi srednjeročnimi ukrepi so navedli konec vloge ZRN kot 'odvetnika' Jugoslavije v EGS in v njenih odnosih z EGS ter zavlačevanje glede sklepanja pogodbe o spodbujanju investicij (*Investitionsförderungsvertrag*), razen če ni to tudi v nasprotju z našimi interesi.
- Splošno diletantsko obravnavanje vseh jugoslovanskih zadev.¹⁰⁵

Že v naslednjih dneh, ko je zahodnonemško stran neprijetno presenetilo izredno agresivno poročanje jugoslovanskih medijev o domnevnem pristranskem nemškem obravnavanju terorizma, in o tem, da je ZRN domnevno varno zavetje vseh Jugoslaviji sovražnih skrajnežev, poleg tega pa tudi osorno in skoraj oholo komuniciranje jugoslovanskih predstavnikov s predstavniki nemških oblasti¹⁰⁶, je vlada ZRN na seznam možnih reakcij dodala še nekaj točk:

- Odstranitev točke (TOP) Jugoslavija z zasedanja sveta EGS 17. decembra.
- Prekinitev pogovorov o pomoči gastarbajterjem, ki se vračajo v Jugoslavijo in ki jih vodi zvezno ministrstvo za delo (*Rückgliederungshilfe*)

Odprava posebnega kontingenta za delovna dovoljenja Jugoslovancev za pogodbeno delo (*Werkarbeitsvertrag*)¹⁰⁷

Ko je po izpustitvi četverice von Puttkamer prišel v Bonn na konzultacije, je Genscherju omenil, da je po njegovi presoji očitno, da ključno odgovornost za odločitev nosi Tito. Od začetka je jugoslovanska stran delovala v smeri izmenjave zahtevanih oseb. V zunanjem ministrstvu so po presoji veleposlanika ZRN razumeli

¹⁰⁵ PAAA, fond B 150: Poročilo o vladni razpravi na ravni direktorjev na temo Jugoslawische Entscheidung in der Auslieferungssache Mohnhaupt u. a. - Mögliche Reaktionen. 20. 11. 1978.

¹⁰⁶ Jugoslovanski vladni predstavnik Kalezić je denimo odhod domnevnih teroristov iz Jugoslavije označil za njihovo »privatno zadevo« (*Privatsache*): »Jugoslavija je odprta dežela. Po mojem mnenju je način odhoda iz Jugoslavije njihov problem (problem teroristov, op. P. B.).« Vztrajal je, da izpustitev četverice po presoji Jugoslavije ne more biti razlog za poslabšanje odnosov med državama; prav nasprotno, lahko bi bila razlog za nadaljnje sodelovanje in za krepitev sodelovanja. Jugoslavija pa da odnose z ZRN ocenjuje kot dobre. Dejal je tudi, da po presoji jugoslovanskih organov sodišče v sodbi ni kršilo bilateralnega sporazuma o izročanju, ampak da je odločilo glede na dokazno gradivo. Jugoslovanska vlada pa da nima vpliva na odločitev sodišča in njeno uveljavitev. - Povzeto po: PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 918, 24. 11. 1978)

¹⁰⁷ PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 920, 25. 11. 1978.

položaj Nemcev in so poskušali notranje ministrstvo prepričati v tej smeri, ampak to ni moglo prinesiti rezultatov, ker ima notranji minister direkten dostop do Tita. To tudi razloži na eni strani agresivne nastope Herljevića, na drugi pa spravljivi ton pogovorov s predstavniki zunanjega ministrstva. Von Puttkamer je še omenil, da jugoslovansko vodstvo zelo resno jemlje hrvaško emigracijo in da se je boji. Vse to pa pojasnjuje izid primera Mohnhaupt et al.¹⁰⁸

Ker se po oceni sodelavcev nemškega veleposlaništva osorni nastopi in izogibanje posredovanju dodatnih informacij o četverici kar niso končali, je začela zahodno-nemška stran razvoj odnosov po izpustitvi četverice presojati tudi v širši luči svojega delovanja v mednarodni skupnosti. Tako je veleposlanik, ki je bil največkrat neposredna tarča jugoslovanskega ravnanja, najprej opozoril na to, da vse skupaj spominja na jugoslovansko obnašanje v zadevi Carlos pred dvema letoma. Nato pa je še dodal, da bo, če Jugoslavija ne bo posredovala nobenih dodatnih informacij, vprašanje javne reakcije zvezne vlade ZRN na obnašanje Beograda postalo vprašanje sloge in državnega prestiža. Veleposlaništvo je tako tudi zaradi nemških prizadevanj v OZN opozorilo, da bi veljalo premisliti, kaj bi lahko neustrezna nemška reakcija pomenila »za verodostojnost naših iniciativ na področju boja proti zajetju talcev (Geiselnahmebekämpfung)«¹⁰⁹. Tudi v interni obravnavi možnih odgovorov ZRN na jugoslovansko odločitev glede četverice teroristov je bila kot ena od prioritet omenjena skrb za ohranjanje verodostojnosti ZRN kot enega od prvoborcev v boju proti terorizmu: »Naša reakcija ne sme imeti nič nepotrebno spektakularnega in ne sme biti pretirana. Gre za to, da ZRN ne le proti Jugoslaviji, ampak tudi v odnosu do drugih držav ostane verodostojna v boju proti terorizmu. Ne sme priti do dvomov v našo politiko v teh zadevah.« (podčrtano v veleposlaništvu)¹¹⁰ Za razumevanje 'pogumnega' jugoslovanskega ravnanja pa je pomenljiv zapis v istem dokumentu: »Gospodarske sankcije, ki jih v poslanskih vprašanjih zahtevajo nekateri poslanci, se zdijo tako nemogoče, kot tudi brez smisla.«¹¹¹ Mogoče je, da so Jugoslovani vedeli, koliko ZRN pomenijo dobri odnosi z Jugoslavijo glede na vzdrževanje neodvisne pozicije Jugoslavije na preseku Vzhoda in Zahoda, pa tudi na gospodarsko sodelovanje, in da je tudi zato delovala toliko bolj samovoljno in brezkompromisno v obeh v tem članku obravnavanih primerih zavrnitve zahteve po predaji (domnevnih) teroristov.

Decembrska komunikacija Jugoslavije z Zahodno Nemčijo se z današnjega pogleda zdi polna protislovnih izjav in drž, hkratnega izražanja upanja o čim hitrejši pomiritvi duhov in obnovi dobrih odnosov med državama in vztrajanja pri pripisovanju krivde za 'neugoden' izid afere Nemčiji in njeni domnevno dvolični obravnavi terorizma. Tako je denimo prvi pogovor von Puttkamerja z Dolancem po koncu afere (12. 12.) potekal v izjemno odprti in sproščeni atmosferi. Dolanc je zatrjeval, da med državama ni nobenega političnega problema in da so pravni vidiki zadeve

¹⁰⁸ Povzeto po: Aufzeichnung des Ministerialdirigenten Lücking (Referat 214), 20. 11.1978. V: Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1978, str. 1716-1719.

¹⁰⁹ PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 920, 25. 11. 1978.

¹¹⁰ PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Obravnava v vladi (interno poročilo), 29. 11. 1978.

¹¹¹ Prav tam.

drugotnega pomena. Nadalje je rekel, da bi Wischnewski med svojim prvim obiskom lahko vse štiri teroriste vzel s seboj na letalo, če bi dobili zagotovilo, da bo ZRN izročila vsaj nekaj teroristov, ki jih zahteva Jugoslavija. Pogovor je Dolanc zaključil s tem, da je zdaj treba narediti vse, da bo trenutna globel v bilateralnih odnosih presežena.¹¹² Vseeno pa je še vedno vztrajal pri tezi o nemški dvoličnosti in trdil, da je nesprejemljivo, da so v javnih razpravah teroristi jugoslovanskega porekla imenovani 'Hrvati v eksilu' ali 'nacionalisti': »Ko je na nemškem ozemlju umorjen Jugoslovčan, je storilec nacionalist, ko pa je ubit Nемец, je storilec terorist.«¹¹³ Jugoslovanski organi in tisk so se tako tudi v nadaljevanju na nemške obtožbe, da je Jugoslavija kršila bilateralni sporazum o izročanju (16. in 17. člen), ko ni zahtevala dodatnih dokazov za krivdo četverice, ampak jo je kar izpustila brez predhodnega obvestila o nameri izpeljave tega dejanja, kot tudi ko v nadaljevanju ni predala zahtevanih informacij o štirih teroristih, odzivali z verbalno agresijo in protiobtožbami.¹¹⁴ In po demarši pri zunanjem ministru Vrhovcu 5. 12. je von Puttkamer zapisal: »V tej zadevi ne moremo ničesar več pričakovati, ne moremo pričakovati nadaljnjih informacij. Jugoslavija očitno verjame, da bo čas zacelil to rano.«¹¹⁵

Do nekaterih dodatnih informacij in vpogledov v razmišljanje jugoslovanskega vodstva so Nemci prišli na neformalnih srečanjih. Prvi visoki jugoslovanski predstavnik, ki je priznal, da je jugoslovanska stran naredila »neopravičljive napake«, je bil minister brez listnice Boris Šnuderl, ki ga je von Puttkamer tako ali tako označil kot zelo naklonjenega Nemcem (*deutschfreundlich*). Ob večerji ob obisku generalnega sekretarja OECD van Lennepa je Šnuderl tako rekel, da je po njegovem mnenju največja napaka, ki jo je Jugoslavija naredila, to, da s štirimi teroristi ni ravnala tako kot Bolgarija. Ironično je pripomnil: »Če bi jih takrat po pošti poslali domov, bi imeli danes mandat v EGS in morda celo kredite za našo avtocesto.«¹¹⁶ Vseeno pa je dodal, da so bile napake storjene na obeh straneh, saj namreč tisti v Jugoslaviji, ki so bili proti izpustitvi teroristov, svojega argumenta niso več mogli uveljavljati po tem, ko je Bilandžić po izpustitvi potoval v ZDA in tam nastopal v javnosti. Takrat tudi Tito ni hotel več ničesar slišati o izročitvi in mu je bilo vseeno za gospodarske odnose z Zahodom. Zato je Šnuderl menil, da bi četverica še v času pogovora tičala v kakšnem

¹¹² Povzeto po op. 12, poročilo von Puttkamerja o predaji demarše jugoslovanskemu ministru Vrhovcu. V: Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1978, str. 181.

¹¹³ PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 952, 12. 12. 1978.

¹¹⁴ Tu je morda zanimivo omeniti še pripombo prvega jugoslovanskega veleposlanika v ZRN po obnovi diplomatskih odnosov med državama Rudija Čačinovića, ki je bil v času afere s četverico veleposlanik v Španiji. Tam se je z njim na neuradnem pogovoru srečal uslužbenec nemškega zunanjega ministrstva Lahm in ga povprašal za osebno mnenje o zadevi Mohnhaupt in drugi. Čačinović sicer ni povedal nič novega o nadaljnjem ravnanju Jugoslavije in je zagotovil, da bo Jugoslavija v prihodnje gotovo pripravljena sodelovati v boju proti terorizmu. Tudi ni poznal kraja nahajanja četverice po zapustitvi Jugoslavije. Je pa dal zanimivo pripombo v zvezi z jugoslovanskimi pričakovanji glede izročitve zahtevanih teroristov, predvsem Bilandžića: »Beograd gotovo ni nikoli računal z izročitvijo celotne osmerice, morda niti ne z izročitvijo Bilandžića, kateremu je ZRN zaradi oskrbe z določenimi informacijami tudi marsikaj dolžna.« - PAAA, fond B 150: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 818, 4. 12. 1978.

¹¹⁵ PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 941, 6. 12. 1978.

¹¹⁶ PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 962, 15. 12. 1978.

jugoslovanskem zaporu, če bi Bilandžić ostal v nemški ječi. Pogovor s Šnuderlom se je von Puttkamerju zdel pomemben zato, ker mu je minister brez listnice, ki je bil tudi vodja jugoslovanske delegacije v nemško-jugoslovanski komisiji, dal vedeti, da s svojim mnenjem v jugoslovanski vladi ni sam. Von Puttkamer je to ocenil kot zelo verjetno, kajti predvsem vladni krogi, povezani z gospodarstvom, in za katere je sodelovanje z Zahodom prioriteta, niso bili zadovoljni s potekom teroristične afere. In ker je bilo v EGS prav za konec leta predvideno obravnavanje novega aranžmaja preferenčnega tretmaja Jugoslavije, je Jugoslovane možno zavlčevanje zelo 'mučilo'.

Čeprav to ni osrednja tema te razprave, velja nekaj vrstic nameniti nadaljnjim potem četverice. Von Puttkamer je na posvetovanju z Genscherjem 21. 11. v Bonnu omenil, da so teroristi Beograd zelo verjetno zapustili že 7. 11., ko je bilo na beograjskem letališču mogoče opaziti zelo veliko varnostnega osebja, in ob tem je še enkrat poudaril, da je povsem jasno, da je bila končna odločitev Titova. ZRN je domnevala, da so teroristi odpotovali v Libanon, vendar poizvedovanja pri libanonski varnostno-obveščevalni službi niso bila uspešna. Libanonska varnostno-obveščevalna služba *Surete générale* ni imela informacij, da bi četverica pristala v Bejrutu. Je pa *Surete générale* kasneje sporočila, da so imena teroristov znana obmejnim organom na bejrutskem letališču, pa tudi obmejnim organom na meji med Libanom in Sirijo. Ob tem so libanonski organi še opozorili, da je v Libanon možno priti tudi brez kontrole potnega lista, predvsem po morju, saj v libanonskih pristaniščih ni kontrole potnih listov. Med Sirijo in Libanom pa je tudi mnogo poti, ki jih nihče zares ne nadzira in tam je možen neopazen vstop v državo.¹¹⁷ Nепreklicen dokaz, da je v primeru četverice res šlo za teroriste, je ZRN dobila na začetku decembra, ko je Jugoslavija končno posredovala prstne odtise Boocka, ki jih je ZRN sicer zahtevala že pred več meseci. Čeprav so predani odtisi potrdili, da gre za terorista, vpletenega v ugrabitev in umor Hannsa-Matina Schleyerja, je Jugoslavija še vedno zavračala vsakršne nadaljnje informacije.

Do konca leta je potem nemško veleposlaništvo v Beogradu še uspelo ugotoviti, da so Mohnhauptova, Hofmannova, Boock in Wagner iz Jugoslavije odpotovali s perujskimi potnimi listi, prav tako jim je uspelo pridobiti podatke o nekaterih osebnih dokumentih, ki jih je četverica imela ob prijettu v Zagrebu; šlo je za tri liechtensteinske, en švicarski in en nizozemski potni list; Peter-Jürgen Boock je imel dva. Kar je sledilo, je bilo na ravni govoric. Von Puttkamer je tako februarja v Bonn poročal, da mu je neki poljski vir namignil, da naj bi štiri teroriste na prosto izpustili v Iraku, ta poljski vir pa naj bi do informacije prišel preko nekega palestinskega vira. Domnevno naj bi teroristi za ciljno državo najprej izbrali Alžirijo, ki pa naj bi zaradi Boumedienejeve bolezni njihovo prošnjo zavrnila.¹¹⁸ Zavrnila jo je menda tudi Libija, domnevno s sklicem na dobre vire nemške varnostne službe v Severni Afriki.

¹¹⁷ Povzeto po: PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17689: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 405, 29. 11. 1978.

¹¹⁸ Houari Boumediene, drugi predsednik neodvisne Alžirije in eden ključnih vojskovodij v alžirski vojni za neodvisnost, je umrl 27. 12. 1978.

Irak pa naj bi četverici vstopne dokumente izdal pod pritiskom Palestinecev. Von Puttkamer je menil, da je treba v luči tega možnega scenarija tudi gledati obisk nortranjega ministra Herljevića in jugoslovanskega zveznega tožilca v Iraku okoli novega leta. Veleposlaništvo ZRN v Beogradu je sicer menilo, da je te informacije še treba preveriti, vendar pa da se zdi vseeno pomembno jih vsaj upoštevati pri prizadevanjih za izsleditev štirih RAF-ovcev.¹¹⁹

ZRN kljub do tedaj že zelo izpopolnjenem računalniškem sistemu sledenja (potencialnim) teroristom in omrežju sodelavcev v vseh državah, ki so veljale za podpornice zahodnonemških anarhoterolistov, dolgo ni izsledila četverice. Na koncu so vendar vsi štirje teroristi pristali v zaporih¹²⁰, nazadnje novembra 1982 Brigitte Mohnhaupt, ki je edina od štirih teroristov tudi po epizodi v Jugoslaviji še sodelovala v večji akciji na ozemlju Zahodne Nemčije, in sicer v poskusu atentata ameriškega generala Fredericka Kroesena, pri katerem so atentatorji uporabili protitankovsko raketo. Prijetje Brigitte Mohnhaupt velja tudi za konec druge generacije RAF-a, saj je po samomorih v Stammheimu in torej smrti jedrne skupine prve generacije RAF-a prav 29-letna nekdanja študentka zgodovine prevzela vodstvo Frakcije rdeče armade v nemškem 'podzemlju'.

Facit

V poskusu razumevanja jugoslovanskega ravnanja v obeh primerih odločitve proti izročitvi teroristov, ki jih je zahtevala ZRN, po mojem mnenju igrata odločilno vlogo dva dejavnika: strah jugoslovanskega vodstva pred politično, predvsem hrvaško, emigracijo, in pa povezave z nekaterimi vplivnimi članicami v gibanju Neuvrščenih. Dobri odnosi so bili za Jugoslavijo pomembni tudi iz ekonomskih razlogov; v tem obdobju po prvi naftni krizi, pred drugo naftno oziroma energetske krizo, med njo in po njej je bila tako ena od prioritet jugoslovanskega vodstva tudi negovanje odnosov z arabskimi državami. Te pa so (vsaj načelno) podpirale politični boj Palestinecev, tako pa tudi PLO in od PLO bolj agresivne teroristične skupine, ki pa so kot vir materialne, infrastrukturne in tudi izobraževalne podpore nemškimi teroristom slednje vključile v svoje teroristično omrežje.

Če je iz diplomatskih dokumentov nemškega zunanjega ministrstva možno razbrati različne linije razmišljanja, ki so jih v zvezi z obema primeroma zahteve po predaji teroristov zasledovale različne skupine v jugoslovanskem vodstvu, se predvsem glede na razvoj procesa proti Josipu Stjepanu Bilandiću zdi, da so tudi v Nem-

¹¹⁹ Povzeto po: PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17690: Bericht Nr. 176/79, 6. 2. 1979.

¹²⁰ Najprej so prijeli Rolfa Clemensa Wagnerja, in sicer že 19. 11. 1979 v Zürichu, kjer je še s tremi RAF-ovci poskušal oropati podružnico švicarske Volksbank. Sieglinde Hofmann so v njenem pariškem skrivališču prijeli 5. maja 1980, ključne za njeno izsleditev pa so bile sledi, ki jih je pustila za seboj, ko se je na začetku maja poskušala pogajati s predstavniki Gibanja 2. junij, da bi se skupaj z RAF povezali v močno teroristično skupino. Peter-Jürgena Boocka pa so aretirali 22. 1. 1981 v Hamburgu in ga obsodili na večkratno doživiljenjsko zaporno kazen, čeprav je že leto prej izstopil iz RAF-a in se distanciral od terorizma.

čiji usodo (vodij) radikalne hrvaške emigracije določale različne interesne skupine. Tako je nekatere odzive predvsem kanclerja Schmidta možno brati kot namig na to, da je morda vendar bilo nekaj resnice v jugoslovanskih očitkih Nemčiji, da sta njeno sodstvo in predvsem varnostno-obveščevalna služba sodelovala s hrvaško emigracijo in zato nista želela obračunati z njo. Tako je denimo tudi tednik *Der Spiegel*, ki je v sedemdesetih med nemškimi časopisi gotovo imel najboljši dostop do internih informacij v vrhu nemške politike, kmalu po jugoslovanskem obvestilu glede izpustitve četverice zapisal: »Z veliko jezo«, tako neimenovani član vlade, je vodja vlade spremljal, kako so düsseldorfske deželne oblasti omogočale dejavnost vodje hrvaških emigrantov Stipeta Bilandžića.«¹²¹ *Der Spiegel* je sicer kmalu po 'izgonu' štirih teroristov iz Jugoslavije poročal o tem, da je Nemčiji postalo jasno, da je proces v Kölnu zapečatil iztek večmesečnega pogajanja glede teroristov, takoj ko je konec oktobra jugoslovanski premier Veselin Džuranović odpovedal za december predvideni obisk v Bonnu. Obvestilo o odpovedi obiska je namreč prišlo le malo za tem, ko je kölnski urad za tujce Bilandžiću izročil neomejeno veljavni potni list za tuje državljane, s katerim je skoraj nemudoma odpotoval v ZDA. Da so tudi nemški organi delovali neuskklajeno in skoraj zmedeno, je postalo še bolj očitno, ko je isti urad za tujce po jugoslovanski izpustitvi četverice, osumljene terorizma, veljavnost Bilandžićevega potnega lista omejil na ozemlje Zvezne republike Nemčije.

Še toliko hujši udarec za Schmidtovo vlado, za katero je bil boj proti terorizmu ena od prioritet, je bilo to, da so Mohnhauptovo, Hofmannovo, Boocka in Wagnerja v Zagrebu prijeli le zato, ker je teroriste izsledil varnostno-obveščevalni sistem BKA oziroma sijajni računalniški stroj Horsta Herolda. Kot je v prvi številki po 'izginotju' kvarteta zapisal *Der Spiegel*, so namreč sodelavci BKA s pomočjo računalniškega sistema, ki je podatke o sumljivih osebah pridobival po celem svetu, tri mesece in pol zasledovali najbolj iskane Nemce na svetu: »Komaj katero od njihovih potovanj, komaj kateri od njihovih postankov je ostal nezabeležen. Njihova srečevanja (z različnimi osebami, op. P. B.) so rekonstruirali, na podlagi mnogo informacij so izdelovali njihove možne potovalne načrte.«¹²² Ampak kot sem že omenila, je Schmidt tudi sam priznal, da so bile napake storjene tudi na njihovi strani in da bi morali vsaj v primeru Bilandžić ravnati drugače; vsaj bolj previdno. A pomembno je upoštevati tudi to, da se je Schmidtova vlada predvsem po napadu na generalni konzulat avgusta v Čikagu ustrašila možnosti nove eskalacije terorizma; ustrašila se je nove nemške jeseni, v kateri bi lahko poleg eskalacije anarhoterorizma prišlo tudi do eskalacije terorizma hrvaških emigrantov, ob tem pa tudi neonacistov, ki bi slednje podprli.

Poleg zahteve po ostrejšem obravnavanju hrvaške emigracije in voditeljev njihovih organizacij, ki so jim pripisovali teroristična dejanja, so Jugoslovane pri njihovem ravnanju v obeh primerih, torej v primeru Carlos Šakal-Klein leta 1976 in v primeru

¹²¹ Ware gegen Ware. V: *Der Spiegel*, 1978, št. 48, 27. 11. 1978. Dostopno na: DER SPIEGEL 48/1978: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-40605851.html>, 17. 1. 2015.

¹²² Ab nach Bagdad? V: *Der Spiegel*, št. 47, 20. 11. 1978. Dostopno na: DER SPIEGEL 47/1978: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-40606270.html>, 17. 1. 2015.

Mohnhaupt et al leta 1978 vodili tudi interesi, povezani z odnosi z državami tretjega sveta in predvsem z arabskimi državami. Na to so namigovale že zgoraj omenjene pripombe jugoslovanskih sogovornikov nemških diplomatov in funkcionarjev, ki so namigovali na to, da mora Jugoslavija upoštevati tudi interese drugih držav. Tako je bilo zelo pomenljivo, da je ob rob primeru obravnave izročitve RAF-ovcev, državni sekretar in nekdanji jugoslovanski veleposlanik v Bonnu Lončar dejal, da je treba vprašanje (ne)izročitve rešiti do avgustovske konference zunanjih ministrov neuvrščenih v Beogradu, ali pa ne bo mogoče ničesar več rešiti. Namige o tem, da pri odločitvah v zvezi z obravnavo in bojem proti mednarodnem terorizmu Jugoslavija ni povsem avtonomna, je ZRN dobila še pred prvim od obeh v tem besedilu obravnavanih primerov. Na začetku leta 1976 je namreč v vladi Helmuta Schmidta tudi na ozadju napada na OPEC prišlo do sklepa, da bi si ZRN, ki je skupaj z Nemško demokratično republiko v OZN vstopila šele septembra 1973, ugled v mednarodni skupnosti lahko povečala z iniciativo za sprejem konvencije proti zajemanju talcev. Zato so veleposlaniki ZRN v državah gostiteljicah že v prvi polovici leta začeli s sondiranji, ki bi pokazala, kolikšno podporo in od katerih (skupin) držav si Zahodna Nemčija lahko obeta pomoč ob poskusu uvrstitve nove točke o boju proti terorizmu na agendo 31. zasedanja Generalne skupščine OZN.

Že na prvem pogovoru nemškega veleposlanika von Puttkamerja na temo pobude o boju proti terorizmu s sogovorniki v jugoslovanskem zunanjem ministrstvu so postale jasne meje jugoslovanskega sodelovanja z ZRN. Na tem mestu velja omeniti, da pomen jugoslovanske pozicije v očeh nemške zunanje politike potrjuje tudi to, da je bila Jugoslavija edina evropska država, ki so jo 12. 5. uvrstili na seznam držav, s katerimi je treba izpeljati sondažo oziroma orientacijske pogovore o možnosti podpore nemški iniciativi.¹²³ Von Puttkamerjev sogovornik, direktor oddelka za mednarodne organizacije v jugoslovanskem zunanjem ministrstvu Jazić, je po predaji obvestila, da se jugoslovansko zunanje ministrstvo zaradi preobilice priprav na konferenco neuvrščenih v Colombu z morebitno obravnavo terorizma na 31. zasedanju OZN še ni ukvarjalo, poudaril, da bo izrazil le svoje osebno mnenje glede nekaterih načel, ki bi jih nemška pobuda, če naj bo uspešna in jo bodo podprle tudi v OZN zelo številčno zastopane neuvrščene države, morala upoštevati. Glede na problem Palestine in palestinskega boja je tako poudaril, da bi morala resolucija jasno določiti, da uporniška dejavnost v okupiranih ozemljih ni teroristična dejavnost; poleg tega pa resolucija in konvencija, ki bi z njo nastala, tudi ne bi smela prizadeti boja osvobodilnih gibanj, ki jih je priznala organizacija afriških držav. Na osnovi tega pogovora, za katerega je sklepal, da vendar nakazuje uradno smer jugoslovanske politike v zvezi s kodifikacijo mednarodnega boja proti terorizmu, je tako von Puttkamer podal oceno, ki se je kasneje izkazala za zelo pravilno: »Po naši oceni Jugoslavija ne bi smela biti država, ki

¹²³ Na seznamu, ki ga najdemo v mapi PAAA, B1 (ZA), Bd. 178705 z dokumenti o prizadevanjih za sprejem konvencije proti jemanju talcev v letih 1975-1977, najdemo poleg Jugoslavije še naslednje države: Egipt, Alžirija, Slonokoščena obala, Kenija, Maroko, Nigerija, Zambija, Senegal, Tanzanija, Zair, Indija, Indonezija, Iran, Jordanija, Malezija, Pakistan, Savdska Arabija, Šri Lanka, Tajska, Brazilija, Kolumbija, Peru, Venezuela, Mehika.

bi zaradi svojih interesov nasprotovala obnovi razprave o terorizmu, lahko pa njena solidarnost z neuvrščenimi deluje zaviralno, če oba pogoja, ki ju je omenil Jazić, ne bosta upoštevana.«¹²⁴ Na omejitve Jugoslavije pri nastopu v OZN ob obravnavi boja proti terorizmu pa je zelo jasno pokazal dva meseca kasneje tudi veleposlanik Lončar. V pogovoru z državnim sekretarjem v nemškem zunanjem ministrstvu dr. Fröhlichom je tako dejal, da Jugoslavija z zanimanjem spremlja nemška prizadevanja za boj proti mednarodnemu terorizmu in da je načelno pripravljena ta prizadevanja tudi podpirati, saj se ji mednarodni terorizem gnusi. »Vendar pa izražanje takšne podpore za Jugoslavijo zaradi njenih odnosov do določenih držav ni povsem enostavno.«¹²⁵ (podčrtano v veleposlaništvu)

Nemško strategijo v zvezi z bojem proti terorizmu je od leta 1976 naprej močno zaznamoval spomin na propad poskusa kodifikacije prepovedi terorizma, ki je na dnevni red OZN prišel po napadu na izraelske atlete na olimpijskih igrah v Münchnu leta 1972.¹²⁶ Do leta 1973, ko sta v OZN vstopili obe nemški državi, je razprava v

¹²⁴ PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17690: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 231, 24. 5. 1976.

¹²⁵ PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17690: Zabeležka pogovora veleposlanika Lončarja in državnega sekretarja dr. Fröhlicha na temo sodelovanja v boju proti terorizmu 15. julija 1976 v Bonnu.

¹²⁶ V epilog tragedije v Münchnu je bila vključena tudi Jugoslavija. Zagreb je namreč postal priorišče izpustitve treh palestinskih teroristov, ki so zaradi napada na olimpijskih igrah sedeli v zaporu. Dogodek, zaradi katerega so se začasno močno poslabšali zahodnonemško-izraelski odnosi, se je zgodil 29. oktobra 1972. Tega dne je namreč prišlo do ugrabitve Lufthansinega letala na letu Damask-Bejrut-Ankara-München-Frankfurt. Letalo se je vmesnih pristankih v Nikoziji in Zagrebu usmerilo proti Münchnu, a namesto da bi pristalo tam, se je obrnilo nazaj v Zagreb. Ugrabitelji so zahtevali izpustitev treh zapornikov iz skupine Črni september, ki so bili v zaporu zaradi napada na izraelske športnike na olimpijskih igrah septembra 1972. Nemška zvezna vlada in münchenska deželna vlada sta na zahtevo odgovorili tako, da sta trojico zapornikov poslali v Zagreb. Zaporniki so v Lufthansino letalo v Zagrebu vstopili okrog 18.00, ob 18.50 je letalo odletelo proti Tripoliju, kjer je pristalo ob 21.03. Talce so izpustili proti 22.00, trije atentatorji pa so odšli neznan kam. (Povzeto po opombi 5, Dokument 352. V: Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1972). Kmalu za tem je tedanja izraelska ministrska predsednica Golda Meir podpisala začetek tajne Mosadove akcije Caesarea, ki jo je na začetku vodil kasnejši ministrski predsednik Ehud Barak in katere cilj je bil uboj vseh treh teroristov. Akcija je bila le delno uspešna, saj so v dvajsetih letih ujeli in ubili le dva od trojice.

Zahodnonemški veleposlanik v Izraelu, ki se je moral soočiti z očitki izraelskega vodstva zaradi nemškega ravnanja oziroma hitre ugoditve zahtevam ugrabiteljev Lufthansinega letala, je bil prav Jesco von Puttkamer, ki je bil veleposlanik v Beogradu v obdobju obeh v tej razpravi obravnavanih afer. Ko je dan po dogodkih v Zagrebu obiskal izraelskega zunanjega ministra Abbo Ebana, je slednji dejal, da je bila izpustitev teroristov šok za Izrael, ki da ne razume »speedy capitulation« Zahodne Nemčije pred ugrabitelji, in opozoril je, da se »mora nemška vlada zavedati, da je izpustila morilce Izraelcev, ki lahko znova morijo Izraelce.« (Dok. 352. V: Akten zur Auswärtigen Politik der BRD 1972, str. 1616) Obenem je še dejal, da je bil izid dogajanja za Izrael izredno presenečenje: »Kapitulacijo pred teroristi v noči na ponedeljek je težko razumeti v kontekstu dosedanje nemške države.« (Prav tam, str. 1615). V oceni k temu prvemu poročilu o uradnem izraelskem odzivu na izpustitev trojice iz skupine Črni september je von Puttkamer še zapisal, da je dogodek povzročil največjo krizo v izraelsko-nemških odnosih od vzpostavitve diplomatskih stikov in od razprav o nemškem poplačilu vojne odškodnine leta 1952; omenil pa je tudi širjenje govoric v nemških medijih, da je ZRN tako ravnala, ker se je že od začetka želela znebiti treh atentatorjev.

V teh prvih pogovorih med Izraelom in ZRN vloga Jugoslavije v zadevi ni bila izpostavljena in tudi ZRN je ni omenjala, čeprav je v nemškem vodstvu vladalo prepričanje, da je prav Jugoslavija zakrivila neugoden razplet epiloga k Münchnu, zaradi česar je konec oktobra in v začetku novembra prišlo tudi

ad hod odboru, namenjenemu obravnavi boja proti terorizmu, zašla v slepo ulico; in to prav zaradi različnih pogledov na to, kaj je terorizem, s katerimi se je ZRN srečala tudi v preliminarnih pogovorih z jugoslovanskimi predstavniki. Leta 1973 članice OZN niso mogle doseči niti najmanjšega kompromisa, ker so predvsem države iz tako imenovanega tretjega sveta in gibanja neuvrščениh zahtevale, da se v obravnavo boja proti terorizmu vključi tudi obravnavo vzrokov za terorizem, pri čemer so ciljale na obsodbo (neo)imperializma. Poleg tega so zahtevale obsodbo državnega terorizma, s čimer so mislile predvsem ravnanje Izraela v odnosu do Palestincev in južnoafriško politiko apartheida. Zahtevale pa so tudi priznanje legitimnosti (nacio-

do živahne komunikacije med Bonnomo in Beogradom. Nemce je namreč ravnanje jugoslovanskih organov razočaralo in v tem smislu imamo lahko dogajanje na zagrebškem letališču za nekakšen prolog k aferama v letih 1976 in 1978. Že ob 14.30 je namreč Legationsrat I. Klasse Strotmann notiral, da je Ministerialdirektor van Well prosil, da se jugoslovanski vladi sporoči naslednje: Po zadnjih informacijah bo Lufthansino letalo kmalu pristalo v Zagrebu. ZRN je nato po telegrafu jugoslovansko vodstvo vprašala, ali se čuti sposobna prijeti ugrabitelje brez nevarnosti za življenja potnikov; in ali je pripravljena nuditi usluge pri izmenjavi treh teroristov za ugrabljene potnike. Drugo sporočilo, ki je sledilo kmalu za prvim, pa je prošnja za sodelovanje Jugoslavije v pogajanjih, a Jugoslavija je po poročanju veleposlanika ZRN v Beogradu Jaenicke to razumela predvsem v smislu, da bo pogajanja vodila ZRN in da se bo Jugoslavija tako ognila prevzemu odgovornosti. Kot je Jaenicke poročal v Bonn, je bilo ravnanje Jugoslavije na zagrebškem letališču mogoče razložiti predvsem z njenim prizadevanjem za ohranitev vodilne pozicije v gibanju neuvrščениh. Ravnanje Jugoslavije v zadevah, povezanih z arabskim terorizmom, je bilo tako po mnenju Jaeneckega treba presojeti v luči zavedanja Jugoslavije, da lahko svojo prestižno pozicijo med državami tretjega sveta ohrani le z vzdrževanjem dobrih odnosov z arabskimi državami. Zato je - kot piše Jaenicke - Jugoslavija tudi vedno in brez zadržkov podpirala Palestince. Po drugi strani je pomembno, da se čuti Jugoslavija ogrožena s strani hrvaških emigrantskih organizacij in da zato podpira tudi skupna mednarodna prizadevanja v boju proti terorizmu. Prav zato se je Jugoslavija poskušala v zagrebškem primeru izogniti prevzemanju kakršnekoli odgovornosti za potek dogodkov. (Povzeto po: Dok. 356. V: Akten zur Auswärtigen Politik 1972, str. 1635-1636). O dogajanju na letališču je poročal tudi generalni konzul v Zagrebu Laqueur, ki je v telegramu, naslovljenem na krizni štab zunanjega ministrstva v Bonnu, poročal, da je dogajanje na letališču že pred pristankom letal v kontrolnem stolpu najprej opazoval skupaj z republiškim hrvaškim notranjim ministrom Valentinom Husjakom. Ta je bil ves čas na telefonski liniji - Laqueur je sklepal, da z Beogradom - po pristanku letal pa je nekam izginil. Laqueur je kljub hrupu iz telefonske slušalke lahko razpoznal vedno bolj energično izražanje zahteve ugrabiteljev po tem, da v letalo dotočijo gorivo. - Povzeto po: PAAA, Bestand B 150, Fernschreiben Nr. 186, 29. 10. 1972.

Jaenicke je kasneje še poročal, da si zagrebški organi niso niti prizadevali, da bi ravnali v skladu z nemškimi željami. Po pristanku letala s tremi teroristi si jugoslovanski organi niso prizadevali za to, da bi jim preprečili vstop v ugrabljeno letalo. »Kot pojasnilo mi je državni sekretar na zunanjem ministertvu Petrić pojasnil, da ima Jugoslavija v lasti zvočni trak s posnetkom pogovorov med obema letaloma, iz katerega naj bi izhajajo, da je bila dogovorjena takojšnja predaja trojice.« (Dok. 356. V: Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland 1972. München 2003, str. 1636). Jaenicke je sklepal, da je navodilo, da naj se v letalo ugrabiteljev dotoči gorivo, poslal sam Tito, ki naj bi v svojem sporočilu še dodal, da »naj bi poskrbeli, da bo ugrabljeno letalo kar najhitreje zapustilo jugoslovansko ozemlje«. (Prav tam, str. 1637). Izraelci so se v argumentaciji neutemeljenega ravnanja ZRN sklicevali tudi na podatek, da je bilo na ugrabljenem letalu le ducat potnikov, in od tega kar 8 Arabcev, zaradi česar naj bi obstajalo malo možnosti za veliko tragedijo s talci. Epilog k poboju športnikov v Münchnu je osvetlil politično ozadje jugoslovanskega ravnanja v primerih afer, povezanih s teroristi, ki so bili v navezi s palestinskimi osvobodilnimi organizacijami, in njegov potek osvetli tudi razloge za ravnanje jugoslovanskega vodstva v primeru, da ne izroči Carlosa Šakala in Hannsa-Joachima Kleina leta 1976 ter štirih teroristov iz vrst RAF-a leta 1978.

nalnih) osvobodilnih gibanj in njihovo izločitev iz obravnave terorizma. Na ozadju brezizhodnosti te kompleksne razprave in različnih pogledov na terorizem je ZRN oblikovala pragmatični *leitmotiv* pristopa k boju proti terorizmu. ZRN je tako leta 1976 poudarila, da vidi vlogo OZN predvsem v smislu boja proti individualnemu terorizmu, ki se ga lahko lotimo s kriminalnim pravom, ne pa toliko v boju proti t. i. državnemu terorizmu, ki vključuje mnogo vidikov mednarodnega prava. Zato je predlagala progresivni pristop, ki bi se najprej osredotočil na posamezne vidike in posledice terorizma, glede katerih je hitro možno doseči konsenz.¹²⁷ In prav razprava, ki bi se osredotočila na prepoved zajetja talcev, torej na vprašanje predvsem humanitarne in pravne, ne pa toliko politične narave, se je tako zdela primerna za ožviteve teme mednarodnega terorizma v Združenih narodih.¹²⁸ Le tako bi se lahko izognili politizaciji in blokadi razprave, pa tudi stoodstotni podpori zahodnih zaveznic. Kajti tudi med slednjimi nekatere, kot je nemško predstavništvo pri OZN zapisalo v analizi z začetka leta 1976, »zaradi odnosov z državami proizvajalkami nafte, pa tudi zaradi odnosov z državami tretjega sveta, k problemu boja proti terorizmu pristopajo zelo neodločno in mehko«¹²⁹ V zvezi z nemško skrbjo za čim širšo podporo je zanimiva tudi pripomba iz istega dokumenta, da bi preveč spektakularno zavzemanje za boj proti terorizmu ZRN pripeljalo v »osamljeno družbo z ZDA in Izraelom in to bi tudi prejudiciralo sodbe o naši poziciji v bližnjevzhodnem konfliktu«¹³⁰. Očitno je torej, da so se v razpravi o terorizmu zgostila vsa vprašanja ideoloških konfliktov tistega obdobja. Vseeno pa so Nemci v prvi polovici leta še vedno verjeli v možnost uspeha.

In že takoj po 31. zasedanju, na agendo katerega je bila uvrščena razprava o resoluciji o konvenciji za prepoved zajemanja talcev, se je nemško razmišljanje izkazalo za preveč optimistično. To je med drugim potrdil pogovor von Puttkamerja z zunanjim ministrom Minićem, po katerem je zapisal: »Bil sem pri Miniću, ki je bil prijazen, ampak je dal vedeti, da od Jugoslavije ne moremo pričakovati posebne podpore pri iniciativi. Solidarnost z neuvrščeni ima v tem primeru za jugoslovansko vlado absolutno prednost.«¹³¹ Ta pogovor je potekal že po 'vročih' oktobru in novembru. Dogajanje v teh dveh mesecih po mojem mnenju tudi pojasnjuje milo reakcijo ZRN na jugoslovansko vztrajanje pri 'svoji zgodbi' o Carlosu Šakalu in Hannsu-Joachimu Kleinu ter hiter pristanek ZRN na jugoslovanski predlog, da bi se zadeva čim hitreje pozabila in da bi državi ponovno utrdili sodelovanje. Že kmalu po predstavitvi nemške pobude je namreč nadaljnji ton razpravi dal alžirski nastop. Predstavniki Alžirije je v govoru zavzel isto linijo, ki jo je v pogovoru z nemškim veleposlanikom

¹²⁷ Upanje na uspeh takšnega pristopa je ZRN navdajalo tudi zaradi izjav Venezuele in Kolumbije po napadu na OPEC. Ti dve članici gibanja Neuvrščeni sta namreč obsodili napad in tudi zajetje talcev, v tem pa je ZRN videla indic, da se tudi mnenja neuvrščeni počasi diferencirajo in da bi zato bilo možno preseči konflikt Sever-Jug v razpravi o terorizmu. Več o zahodnonemškem razmišljanju o tej temi v: PAAA, fond B1 (ZA), Bd. 178705: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 78, 16. 1. 1976.

¹²⁸ Več o zaledju nemške iniciative leta 1976 v: Bernhard Blumenau: *The United Nations and Terrorism: Germany, Multilateralism, and Antiterrorism Efforts in the 1970s*. New York 2014, str. 99-101.

¹²⁹ PAAA, fond B1 (ZA), Bd. 178705: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 78, 16. 1. 1976, PAAA.

¹³⁰ Prav tam.

¹³¹ PAAA, fond AV Neues Amt, Bd. 17690: Fernschreiben (verschlüsselt) Nr. 610, 3. 12. 1976.

v Alžiru zastopal politični direktor v zunanjem ministrstvu Adiali, ko je zagovarjal nevpletenost Alžirije v potovanje Carlosa Šakala iz Alžira v Beograd, in vztrajal pri tem, da so teroristična dejanja, kot je bil napad na OPEC, Alžircem 'gnusna'. Tako je v razpravi o nemškem predlogu konvencije o talcih v skupini afriških držav Alžirija zavzela kritično pozicijo. Alžirski predstavnik je izpostavil nediferencirano pojmovanje zajetja talcev in afriške države opozoril, »da bi se glede na osvobodilne boje, ki potekajo v vedno več afriških državah, takšna iniciativa izkazala za težko oviro herojskemu boju afriških bratov«¹³². Dodal je še, da zajemanja talcev ne moremo kar na splošno obsoditi, ne da bi se poučili o vsakem posameznem primeru. Kmalu je prišlo pod vplivom Alžirije in še nekaj radikalnih držav do splošnega odpora afriških držav do nemškega predloga, vse skupaj pa je še poslabšalo obsojanje ZRN zaradi domnevnega vojaškega in jedrskega sodelovanja z JAR, do katerega je prišlo na splošni razpravi v generalni skupščini. Ena od posledic je bil izstop afriških držav iz odbora, ki je bil imenovan za pripravo resolucije po zahodnonemškem predlogu.¹³³

V tej situaciji se je Jugoslavija izkazala z gesto, s katero je potrdila zavezo, da bo ZRN pomagala pri boju proti mednarodnemu terorizmu. Jugoslovanski predstavnik je namreč nemškega veleposlanika pri OZN Rüdigerja von Wechmarja prosil za pogovor. Povedal mu je, da se je njegovo predstavništvo o osnutku resolucije posvetovalo z več neuvrščenimi državami in tudi s predstavništvom PLO. Na osnovi teh pogovorov je postalo jasno, katere spremembe osnutka so ključne za uspeh resolucije. Ključna zahteva je bila odprava besede 'any' (katerikoli) pred besedo teroristi, kajti v nasprotnem primeru bi ponovno prišlo do politizacije razprav in diskusij o razlikovanju med terorizmom in osvobodilnimi gibanji. Obenem pa bi bilo treba obsoditi tudi t. i. državni terorizem. V oceni sestanka je von Wechmar zapisal, da se je Jugoslavija posvetovala »z državami, ki so se doslej izkazale za glavne nasprotnice naše iniciative. Zaradi posebnega odnosa Jugoslavije z državami tretjega sveta imajo izjave njenega predstavnika določeno težo, in zdi se zelo verjetno, da bi vztrajanje pri besedi 'any', kot je rekel jugoslovanski predstavnik, res pripeljalo do politične razprave v 6. (pravnem, op. P. B.) odboru.«¹³⁴ Kmalu se je izkazalo, da v t. i. 'core-grupe', torej skupini držav, ki je pripravljala besedilo resolucije, dejansko nihče ni nasprotoval spremembam, ki jih je po nasvetu Jugoslavije v naslednjih dneh predstavila ZRN; 15. decembra pa je resolucijo kot dokument, imenovan resolucija 31/103, s konsenzom sprejela tudi Generalna skupščina. Pogovor jugoslovanskega predstavnika s von Wechmarjem se je že prej odrazil v povabilu Jugoslaviji, da se pridruži skupini, ki je oblikovala resolucijo. Ta samoiniciativna akcija je tudi na dolgi rok vzpostavila zaupanje ZRN do Jugoslavije kot verodostojne in zaradi dobrih odnosov z državami gibanja neuvrščenih tudi dragocene partnerice v pogajanjih o terorizmu v gremijih OZN, to pa je obenem Jugoslaviji dalo verjetno na dolgi rok nekaj dodatnih 'odpust-

¹³² PAAA, fond B 88, Bd. 193967: Fernschreiben-vtl (verschlüsselt) Nr. 2519, 12. 10. 1976.

¹³³ Povzeto po: PAAA, fond B 88, Bd. 193967: notranja informacija iz Referata 230 za zunanjega ministra Genscherja na temo Nadaljnja obravnava naše iniciative o talcih, 28. 10. 1976.

¹³⁴ PAAA, fond B 88, Bd. 193967: Fernschreiben-vtl (verschlüsselt) Nr. 2813, 1. 11. 1976.

kov' v bilateralnih odnosih z ZRN. Nemčija je sicer jugoslovansko akcijo ocenjevala tudi kot posledico jugoslovanske želje po ponovnem profiliranju Jugoslavije kot vodilne sile znotraj gibanja neuvrščenih.

Dokumentov o nadaljnji komunikaciji med jugoslovanskimi in zahodnonemškimi predstavniki glede sprejemanja konvencije, odločitev, za katero je bila sprejeta z zgoraj omenjeno resolucijo 31/103 v političnem arhivu nemškega zunanjega ministrstva, nisem našla. Lahko pa na osnovi dokumentov iz obdobja 1975-1977 sklepam, da je Jugoslavija še naprej poskušala delovati kot posrednik med državami članicami gibanja neuvrščenih (državami tretjega sveta) in državami, ki so zastopale pozicijo zahodnih zaveznic ZRN, ki načeloma niso želele pristati na razlikovanje med terorističnimi skupinami in nasilnimi dejanji osvobodilnih gibanj. Čeprav je besedilo resolucije zaradi splošnosti formulacij uspelo doseči konsenzualno potrditev v generalni skupščini, pa se je formulacija konvencije zavlekla še za nadaljnja tri leta, in sicer prav zaradi razprav o istih pojmi, torej o (ne)legitimnosti osvobodilnih gibanj in o državnem terorizmu.

Na osnovi prebranih dokumentov in tudi širšega poznavanja mednarodnega položaja Jugoslavije v obravnavanem obdobju bi kot dejavnik, s katerim bi lahko razložili delovanje Jugoslavije v tu predstavljenih primerih, izpostavila po eni strani vedno hujše gospodarske probleme Jugoslavije, na drugi pa njen boj za ohranitev prestižnega položaja v gibanju neuvrščenih. Od sredine sedemdesetih let začne Jugoslavija drseti v smer vedno hujše zadolženosti, zaradi česar so njeni prijateljski odnosi z manj razvitimi državami, proizvajalkami surovin in lokacijami infrastrukturnih projektov, ki so jih pogosto izvajala jugoslovanska podjetja, postali še toliko pomembnejši. Nekatere od teh držav, še posebej pa to velja za proizvajalke nafte, katere cene oziroma oblikovanje cen, ki so po prvi naftni krizi postale politično orožje manj razvitih držav v mednarodnem kontekstu, so bile aktivne podpornice gibanj za neodvisnost, in v tem pogledu tudi palestinskih organizacij, ki jih je razviti Zahod videl kot teroriste. Po drugi strani pa tudi razprav v kontekstu Severnoatlantskega zavezništva in Evropske gospodarske skupnosti nakazujejo veliko željo gospodarsko razvitih držav po vzdrževanju Jugoslavije in ohranjanju vsaj razmeroma stabilnega gospodarskega stanja. Tu ni šlo le za tedaj že tri desetletja staro prizadevanje za ohranjanje neodvisne Jugoslavije kot 'tampona' med vzhodnim in zahodnim blokom. Iz razprav v Natu in EGS-ju v tem obdobju je jasno, da jugoslovanska stabilnost dobi nove dimenzije zaradi slutnje, da se približuje smrt predsednika Tita, ki je že sam na sebi s svojo osebnostjo, ugledom in zgodovinsko vlogo v mednarodni skupnosti po drugi svetovni vojni bil nekakšen garant ohranjanja statusa quo. Prav ta naraščajoča nervoza zaradi približevanja Titove smrti se mi zdi, da tudi delno pojasnjuje prizanesljive reakcije ZRN v obeh primerih neizročitve zahodnonemških teroristov. In kot sem že nakazala, so bila pozna sedemdeseta obdobje, ko je odkrito željo po prevzemu vloge vodilne države med neuvrščenimi in bloku tretjega sveta začela kazati Kuba. Zato je bilo za Jugoslavijo še toliko bolj pomembno, da je poskusila kot neomajne zaveznike ohraniti vsaj arabske države oziroma proizvajalke nafte, ki pa so obenem bile podpornice (pogosto krvavih) prizadevanj Palestinecev za svojo državo in za zrušenje Izraela,

kakršen se je izoblikoval od ustanovitve leta 1948 naprej. In če že omenjamo izjemno pozicijo Jugoslavije v mednarodni skupnosti, je treba omeniti - kar je prišlo do izraza tudi ob razpravah o možni kodifikaciji mednarodnih instrumentov za boj proti terorizmu, omenjenih v tej razpravi - tudi ponavljajoče se blokade delovanja Združenih narodov, ki jih je v kontekstu Hladne vojne povzročalo glasovanje blokov; to je pogosto onemogočalo sprejemanje resolucij. Zato je bilo ohranjanje vloge Jugoslavije kot posrednika med bloki v velikem interesu predvsem ZDA in njenih zaveznikov, ki so se vedno znova morali soočiti z blokado Vzhodnega bloka in tretjega sveta.

Ne nazadnje pa se v iskanju razlage poteka obeh afer ni mogoče izogniti tudi za Jugoslavijo izredno kočljivemu vprašanju politične emigracije; morda niti ni bil ključen strah pred njenimi nasilnimi dejanji, kot je bil Titu in njegovemu *'entourageu'* neprijeten že sam obstoj, in pa v javnosti vidno nastopanje skupin, ki so vedno znova izpodbijale legitimnost Titove oblasti. Zdi se, da je bilo povezovanje terorizma RAF-ovcev in s PLO povezanih skupin na eni strani ter dejanj (predvsem hrvaške) politične emigracije in njenih subverzivnih dejanj na drugi strani sicer nekoliko umetno, in da kvalitativno in po učinkih obeh vrst terorizma ni možno enačiti, vendar pa je Tito pri pogojevanjih v izročanju teroristov vztrajal zaradi svojega političnega prestiža in po mojem mnenju tudi zaradi osebnega strahu, da bi se slutnja o ne docela legitimnem statusu njegove oblasti razširila v mednarodni javnosti; oziroma, da bi to lahko postala pomembna tema mednarodne politike in tudi medijev. In obenem so razumevanje za takšno Titovo pozicijo prav zaradi že omenjenega pomena neodvisne Jugoslavije do konca kazali tudi Zahodni Nemci. Izid obeh afer z jugoslovansko nepripravljenostjo na izročitev teroristov, ki jih je zahtevala ZRN, pa lahko po mojem mnenju razloži le upoštevanje celotnega kompleksa tu izpostavljenih dejavnikov.

Polona Balantič

YUGOSLAVIA AND INTERNATIONAL TERRORISM IN THE 1970S. TWO CASES
OF NON-EXTRADITION OF TERRORISTS TO THE FEDERAL REPUBLIC
OF GERMANY (FRG)

S U M M A R Y

On many occasions the former chancellor of the West Germany (1974-1982) Helmut Schmidt indicated that the month of October 1977 was the most difficult period of his political career. In this month the terrorist activities, carried out by the West German urban guerrilla since the end of the 1960s, reached their peak. The key representatives of this urban guerrilla were the terrorists operating under the name of Rote Armee Fraktion (RAF) since May 1970. The RAF represented the radicalisation and continuation of the extra-parliamentary opposition's efforts in the second half of the 1960s. More specifically, it fought against something that was seen by the urban guerrilla as the neoimperialist West German political and economic elite, still infused by the remains of Nazism as well. The core of the RAF's first generation (its most famous representatives were Ulrike Meinhof, Andreas Baader, Gudrun Ensslin and Horst Mahler) had been imprisoned already before 1974. The cruellest terrorist attacks were committed by the second generation of the RAF, which was active until the end of the 1970s. Its representatives were incarcerated by the end of 1982. The second generation's actions culminated in the aforementioned October of 1977 with the murder of the kidnapped industrialist Hanns Martin Schleyer, hijacking of Lufthansa Landshut airplane and its rescue in Mogadishu in Ethiopia, as well as

the suicide of the RAF's first generation terrorists in the Stammheim prison in Stuttgart. The epilogue of all three events occurred on 18 October 1977.

Since the end of the 1960s the West German urban guerrilla was closely connected with the Palestinian liberation organisations and depended on their financial and material support. These organisations also implemented terrorist methods in their struggle for independent Palestine. In exchange for their help Palestinians demanded from the West German terrorists to take part in some of their operations. At the same time Palestinians, together with other Arab countries that supported the Palestinian efforts, provided a safe haven for the German terrorists who were on the run from the judicial authorities. Due to its economic dependency on the third world countries and its efforts to keep the prestigious position in the Non-Aligned Movement, Yugoslavia was not able to deny at least a passive support of the Palestinians and the Western European terrorists connected with them. This also explains Yugoslavia's actions when the RAF terrorists arrived to its territory on the two occasions analysed in this discussion.

The first case occurred in September 1976 when Carlos the Jackal, the most wanted international terrorist at that time, flew from Algiers and landed at the Belgrade airport accompanied by Hans-Joachim Klein. They were both wanted for the terrorist attack on the OPEC conference in Vienna in December 1975. The FRG demanded their extradition, but the Yugoslav leadership refused it with the explanation that the persons under consideration were not terrorists at all. They both flew to Baghdad. The second case took place in May 1978 when four RAF terrorists arrived to Yugoslavia from Bulgaria. Rolf Clemens Wagner, Brigitte Mohnhaupt, Peter-Jürgen Boock and Sieglinde Hofmann were also connected with the aforementioned events of October 1977. Yugoslavia refused their extradition as well. During several months of negotiations Yugoslavia repeatedly demanded the extradition of the terrorists connected with the Croatian political emigration by the FRG as a precondition.

The two cases of the non-extradition of terrorists temporarily aggravated the bilateral relations between the FRG and Yugoslavia. However, the crisis was soon over because both sides were interested in maintaining close cooperation. The discussion is based on the documents kept in the political archives of the German foreign ministry and exposes the following reasons for the Yugoslav actions: Yugoslavia's efforts to foster good relations with the Arab countries, especially important for Yugoslavia in the period following the oil crisis and the increase of oil prices, as well as Yugoslavia's efforts to preserve its prestigious position in the Non-Aligned Movement or in the community of the third world countries. The decision of the Yugoslav leadership can also be explained by the fear that Tito and his associates felt in regard to the political emigration, hostile towards Yugoslavia.

Viri in literatura

Arhivski viri

Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PAAA). Fond AV Neues Amt. Berlin.

PAAA. Fond B 150. Berlin.

PAAA. Fond B 1 (Zwischenarchiv). Berlin.

PAAA. fond B 42 (Zwischenarchiv). Berlin.

PAAA. Fond B 88. Berlin.

Literatura

Aust, Stefan: *Der Baader-Meinhof-Komplex*. München: Goldmann Verlag. 1998.

Baumann, Michael: *Terror or Love?: Bommi Baumann's own story of his life as a West German urban guerrilla*. New York: Grove Press. 1979.

Blumenau, Bernhard: *The United Nations and Terrorism: Germany, Multilateralism, and Antiterrorism Efforts in the 1970s*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 2014.

Bourgereau, Jean Marcel: *Conversations with Hans Joachim Klein v The German guerilla: Terror, Reaction, and Resistance* (eBook). Hastings: ChristieBooks. 2013.

Hacke, Christian: *Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Von Konrad Adenauer bis Gerhard Schröder*. Berlin: Ullstein. 2004.

- Hoffman, Bruce: *Inside Terrorism*. New York : Columbia University Press, 1998
- Hofmann, Gunter: *Willy Brandt und Helmut Schmidt. Geschichte einer schwierigen Freundschaft*. München: C. H. Beck, 2012.
- Interview with the Moabit Gang of Four (June 2nd Group) v *The German guerilla: Terror, Reaction, and Resistance* (eBook). Hastings: ChristieBooks, 2013.
- Lindeman, Mechthild in drugi (ur): *Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland 1972*. München: Oldenburg, 2003.
- Palmer, R. R.: *The Age of the Democratic Revolution, vol 2, The Struggle*. Princeton: Princeton University Press, 1970
- Peter, Mathias in drugi (ur): *Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland 1976*. München: Oldenburg, 2007.
- Rapoport David C. (ur): *Terrorism : critical concepts in political science* (ur. David C. Rapoport). London/New York: Routledge, 2006.
- Taschler, Daniela in drugi (ur): *Akten zur Auswärtigen Politik der Bundesrepublik Deutschland 1978*. München: Oldenburg, 2009.
- Woodstock, George (ur): *The Anarchist Reader*. Waukegan, Illinois: Fontana Press, 1986.

Spletni viri

- Ab nach Bagdad? v *Der Spiegel*, Nr. 47, 20. 11. 1978. Dostopno na <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-40606270.html> (17. 1. 2015)
- Böll, Heinrich: Will Ulrike Gnade oder Freies Geleit? v *Der Spiegel*, št. 3, 1972. Dostopno na: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-43019376.html> (dostop 2. 1. 2015)
- Govor Jaserja Arafata v generalni skupščini OZN, 13. 11. 1974: <http://www.monde-diplomatique.fr/cahier/proche-orient/arafat74-en> (dostop: 2. 1. 2015)
- Legal Instruments related to Aviation Security: http://www.icao.int/secretariat/PostalHistory/legal_instruments_related_to_aviation_security.htm (dostop 1. 1. 2015).
- Terrorismus: Die Atempause geht zum Ende v *Der Spiegel*, Št. 34, 1978; dostopno na: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-40616064.html> (17. 1. 2015)
- Ware gegen Ware v *Der Spiegel*, Št. 48, 1978. Dostopno na <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-40605851.html> (17. 1. 2015)